

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Marja Tiittanen

YHTEISKUNNALLISEN YRITTÄMISEN MAHDOLLISUUDET
KIIHTELYSVAARASSA

Opinnäytetyö
Joulukuu 2015

OPINNÄYTETYÖ
Joulukuu 2015
Liiketalouden koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
Puh. (013) 260 600

Tekijä
Marja Tiittanen

Nimeke
Yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuudet Kiihtelysvaarassa
Toimeksiantaja
Joensuun kaupunki

Opinnäytteessä tutkitaan yhteiskunnallista yrittämistä mahdollisuutena luoda uusia ja monitoimijaisia tuotannon malleja, joilla voitaisiin turvata maaseutualueiden palvelut. Toimeksiannon taustalla vaikuttavat kiristynyt kuntatalous, väestön ikääntyminen sekä harvaan asutun maaseudun erityispiirteet. Tavoitteena on osallistaa kuntalaisia palvelujen kehittämiseen ja tuotantoon. Tutkimuksen teoriaosuudessa taustoitetaan yhteiskunnallista yritystoimintaa sekä yhteiskunnallisen yrityksen ja kunnan välistä kumppanuutta.

Opinnäytteen toiminnallinen osio on Joensuun kaupungin *Selvitys yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuuksista Kiihtelysvaarassa* -hanke 1.6.2014 – 31.3.2015. Hankkeen rahoittaja on Pohjois-Karjalan ELY-keskus/Euroopan Sosiaalirahasto. Hankkeessa on tehty kirjallisuusselvitys, selvitetty hankintalain reunaehdot, haastateltu potentiaalisia toimijoita, järjestetty kokouksia ja tilaisuuksia sekä opintomatkoja. Työtä on ohjannut monipuolinen ja asiantunteva kehittämissyhmä.

Hankkeen tuloksena on syntynyt yhteiskunnallisen yrityksen yhteisöllinen toimintamalli. Yrityksen yhtiömuotona on osuuskunta ja toiminnan tarkoituksena Kiihtelysvaaran elinvoiman edistäminen sekä palvelujen yhteisöllinen tuottaminen. Toimintamallin mukainen Osuuskunta Viesimo on perustettu 3.5.2015. Hankkeen toiminta ja tulokset ovat antaneet suuntaviivat myös Karelia-ammattikorkeakoulun maakunnallisen yhteiskunnallista yrittämistä edistävän kehittämissyhmän suunnittelulle.

Kieli
suomi

Sivuja 37
Liitteitä 1
Liitteen sivut 40

Asiasanat
Yhteiskunnallinen yrittäjäyys, yhteisötalous, osuuskunta

THESIS
December 2015
Business and Economics
Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
FINLAND
Telephone +358 13 260 600

Author
Marja Tiittanen

Title
Opportunities of Social Entrepreneurship in Kiihtelysvaara Area
Commissioned by
The City of Joensuu

The thesis studies the opportunities of social entrepreneurship in the creation of new multi-actor production patterns that can ensure service provision in rural areas. The study is based on the premise of tightening municipal finances, aging population and the special features of sparsely populated areas. The aim is to involve residents in the development and provision of services. The theoretical part of the thesis deals with social entrepreneurship and partnerships between social enterprises and municipalities.

The practical of the thesis contains a project called *The Study of Social Entrepreneurship Opportunities in Kiihtelysvaara Region* implemented on 1 June 2014 – 31 March 2015. The project was funded by the European Social Fund through the North Karelian Centre for Economic Development, Transport and Environment. The project included a literature study, report on procurement conditions, interviews with potential actors, and meetings, events and fieldstrips. The project was steered by a diverse and professional development team.

The project resulted in a community-based model and approach to social entrepreneurship. The form of the established business entity is a cooperative and it aims at promoting the economic vitality of Kiihtelysvaara area and enhancing collective service production. Viesimo Cooperative was established 3 May 2015 according to the operating model that was developed during the project. Moreover, the project activities and results provide guidelines to North Karelia University of Applied Sciences for a provincial project on social entrepreneurship.

Language
Finnish

Pages 37
Appendix 1
Pages of Appendix 40

Keywords
Social entrepreneurship, social economy, cooperative

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	5
2	Yhteiskunnallinen yritystoiminta	7
	2.1 Vastuullisen yritystoiminnan määritelmiä	7
	2.2 Yhteiskunnallinen yritystoiminta Suomessa	13
	2.3 Yhteiskunnallinen yritystoiminta Iso-Britanniassa	15
	2.4 Yhteisötalous yhteiskunnallisena yritystoimintana	17
3	Yhteiskunnallinen yritys kunnan kumppanina.....	19
	3.1 Kuntien palvelutuotannon kehittyminen	19
	3.2 Kilpailutuksen reunaehdot vastuullisissa hankinnoissa	22
	3.3 Maaseutualueiden palvelutuotannon erityispiirteet	24
	3.4 Lähidemokratia yhteisötalouden vauhdittajana	25
4	Tutkimuksen toteutus ja tulokset	27
	4.1 Tutkimustehtävä ja -tavoite	28
	4.2 Toimintaympäristö ja tutkimusaineisto	28
	4.3 Tutkimuksen toimenpiteet	29
	4.4 Tutkimuksen tulokset	30
5	Pohdinta	31
	Lähteet	34

Liitteet

- Liite Selvitys yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuuksista
Kiihtelysvaarassa -hankkeen loppuraportti

1 Johdanto

Vastuullinen yritystoiminta on termi, jonka valistuneet kansalaiset ja yrittäjät tuntevat. Yhteiskunnallinen yritystoiminta sekä yhteisötalous vaativat jo enemmän taustoitusta. Yhdistävänä tekijänä on pohdinta liiketoiminnan vaikutuksista ja suhteesta yhteisöön ja olosuhteisiin, joista toiminta kumpuaa ja joihin toiminnalla vaikutetaan. Väestön ikääntyminen on hyvä esimerkki teollistuneiden maiden yhteisestä haasteesta, johon vastaamiseen tarvitaan uutta yhteistyötä ja toimintatapoja julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kesken. Yhteiskunnallinen yritystoiminta voi olla puuttuva palanen tai tarvittava silta eri sektoreiden välillä. Vastuullisen yritystoiminnan, yhteiskunnallisen yritystoiminnan ja yhteisötalouden määritelmät ja esimerkit luovat yhdessä tämän tutkimuksen viitekehyksen.

Muualla Euroopassa, erityisesti Iso-Britanniassa, on jo runsaasti yhteiskunnallisia yrityksiä ja sektori on vahvassa kasvussa. Suomessakin herättiin kansainväliseen kehitykseen ja haluttiin tarkemmin määritellä ja nostaa esille yritystoiminnan yhteiskunnallista merkitystä. Työ- ja elinkeinoministeriön asettaman asiantuntijatyöryhmän esityksen pohjalta Suomalaisen Työn Liitto lanseerasi yhteiskunnallisen yrityksen merkin vuonna 2011 ja ensimmäiset yritykset rekisteröitiin vuonna 2012. Elokuussa 2015 Suomessa oli 66 rekisteröityä yhteiskunnallista yritystä. Yli puolet yhteiskunnallisista yrityksistä on järjestöjen ja säätiöiden omistamia, lisäksi osuuskuntien määrä on kasvussa (Suomalaisen Työn Liitto 2015a.). Voidaan todeta, että yhteisötalouden toimijat ovat kokeneet merkin omakseen.

Joensuun kaupunki halusi eurooppalaisten esimerkkien innoittamana selvittää yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuuksia Kiihtelysvaaran liitoskunnassa. Tavoitteena oli hakea uusia monitoimijaisia ja innovatiivisia tuotannon malleja, jolla voitaisiin turvata palvelut ja työpaikat maaseutualueella. Taustalla vaikuttivat uuden kuntalain kunnille asettama velvoite kuntalaisten osallistamisesta palvelujen kehittämiseen sekä väestön sosiaali- ja terveystalouden kasvava tarve. Tavoitteena oli selvittää, löytyykö kuntalaisista osaamista, halua ja rohkeutta ryhtyä kehittämään ja tuottamaan omia palvelujaan. Koska tarkoituksena oli palvelujen ulkoistamisen kokeilu yhteiskunnalliselle yritykselle, tutkimuksessa

haettiin kunnan ja yhteiskunnallisen yrityksen kumppanuusmalleja koskien kuntien palvelutuotannon kehittämistä. Taustalla vaikuttivat lähtöoletukset maaseudun palvelutuotannon erityispiirteistä kuten yhteisöllisyyden ja vapaaehtoistyön voimavaroista. Kiihtelysvaarassa samaan aikaan käynnistynyt lähidemokratian mallin ”Pitäjäneuvoston” kehittäminen tuki selvitystyötä ja aktivoi omalta osaltaan kuntalaisia pohtimaan omia vaikutusmahdollisuuksiaan.

Tutkimukseni toiminnallisen osuuden muodostaa *Selvitys yhteiskunnallisesta yrittämisestä Kiihtelysvaarassa* -hankkeen loppuraportti, jossa kehitettiin yhteisöllinen yhteiskunnallisen osuuskunnan toimintamalli 1.8.2014–31.3.2015. Kiihtelysvaaralaisista löytyi rohkeutta ja näkemystä perustaa toimintamallin mukainen Osuuskunta Viesimo 3.5.2015. Osuuskunta neuvottelee Joensuun kaupungin kanssa hoivapalvelujen tuottamisesta Kiihtelysvaaran alueella. Kiihtelysvaaralaisten aktiivisuus kuten Joensuun kaupungin virka- ja luottamushenkilöiden ennakkoluuloton suhtautuminen uusiin toimintatapoihin luo uskoa yhteisölliseen toimintatapaan maaseutualueiden elinvoiman edistäjänä.

Lopuksi pohdin tutkimuksen tuloksia suhteessa viitekehykseen ja tietoperustaan sekä arvioin toteutusta. Hyvistä lopputuloksista huolimatta matkan varrella opittiin paljon. Tutkimuksen rohkaisevat tulokset ovat herättäneet myönteistä kiinnostusta kehittämiskumppaneissa ja luoneet siten pohjaa maakunnalliselle yhteisöllisyyttä ja yhteiskunnallista yrittäjyyttä kehittäväälle, arvioivalle ja levittäväälle hankekokonaisuudelle. Kiihtelysvaarassa tehty selvitystyö ja Osuuskunta Viesimon toiminta voivat toimia mallina sekä maakunnallisella että valtakunnallisella tasolla vastaavia selvityshankkeita toteutettaessa. Uusia yhteiskunnallisia yrityksiä ei kuitenkaan synny ilman rohkeita yksilöitä ja yhteisöjä, joilla on tiedon lisäksi riittävästi ammattitaitoa, tahtoa ja uskallusta. Julkisen palvelutuotannon rakenteita ja toimintatapoja uudistettaessa tarvitaan rohkeutta ja tahtoa sekä kunnissa että valtionhallinnossa. Uutta ei synny ilman edelläkävijöitä eikä kokeilukulttuuria ilman kokeilijoita.

2 Yhteiskunnallinen yritystoiminta

Euroopan unionissa (EU) yhteiskunnallisilla yrityksillä ei ole yhtä määritelmää. Yhteistä yrityksille on, että ne omistautuvat yhteiskunnallisten tai yhteisöllisten tavoitteiden toteuttamiseen ja investoivat voittonsa ainakin osin tavoitteiden hyväksi. Yritystoiminnan päätoimialat EU-maissa ovat työttömien työelämään integrointi, koulutus ja kuntoutus sekä sosiaalipalvelut. Yhteiskunnallisten yritysten toiminta voi myös tukea lähiöiden kehittämistä ja sosiaalista koheesiota. (Kostilainen & Pättiniemi 2013, 89.) Eurooppalaisessa keskustelussa yhteiskunnalliset yritykset luetaan osaksi yhteisötalouden kenttää erotuksena puhtaasti liiketaloudellisen perustein toimivista yrityksistä. Suomessa yhteisötalous on käsitteenä melko vieras eikä yhteiskunnallisilla yrityksillä ei ole lainsäädännöllistä erityisasemaa suhteessa muihin yrityksiin.

Pohjoisamerikkalaisessa keskustelussa korostuu yritysten kyky sosiaaliin innovaatioihin, joissa voidaan yhdistää menestyksekkästä liiketoimintaa yhteiskunnallisten epäkohtien ratkomiseen (Moilanen 2014, 14). Yhdysvalloissa Harvardin yliopiston liiketaloustieteen professori Michael E. Porter lanseerasi vuonna 2008 käsitteen *shared value*, joka tarkoittaa yritysten kykyä vaikuttaa ympäristöönsä myönteisesti ja ratkoa sosiaalisia ongelmia yhtä tehokkaasti kuin kasvattaa liiketoimintaansa. Porter näkee yritysten ja yhteisöjen menestyksen vaikuttavan entistä vahvemmin toisiinsa sekä näkee uusia ja suuria yhteiskunnallisesti vaikuttavan liiketoiminnan mahdollisuuksia. Porterin mukaan yritysten voitontavoittelu tulisi nähdä uusin silmin sekä yritysten sisältä että ulkoa. Voitontavoittelu pakottaa toimimaan tehokkaasti ja luovasti ja vain voitosta syntyy yhteistä jaettavaa. (Porter & Kramer 2011.)

2.1 Vastuullisen yritystoiminnan määritelmiä

Vastuullisella yritystoiminnalla tarkoitetaan yleensä yrityksen vapaaehtoista ja lainsäädännön vaatimukset ylittävää toimintaa. Yritysten yhteiskunnallinen vastuu (Corporate Social Responsibility (CSR)) kiinnostaa kuluttajien lisäksi myös Euroopan unionia (EU). Euroopan Unionin komission *Vihreässä kirjassa yrittä-*

yydestä yhteiskuntavastuu jaetaan ulkoiseen ja sisäiseen vastuuseen. Sisäinen vastuu liittyy henkilöstön hyvinvointiin, työterveyteen ja -turvallisuuteen sekä ympäristövaikutusten hallintaan. Vastuullisia toimenpiteitä ovat muun muassa tasa-arvo ja yhtäläiset oikeudet työssä, elinikäinen oppiminen, työn, perheen ja vapaa-ajan yhteensovittaminen sekä ikääntyvien työssä jaksamisen tukeminen. Ulkoisella vastuulla tarkoitetaan suhteita paikalliseen yhteisöön, liikekumppaneihin, alihankkijoihin, viranomaisiin, kansalaisjärjestöihin ja eturyhmiin. (Jutila 2008, 9.)

Elinkeinoelämän keskusliiton (2015a) mukaan vastuullinen yritystoiminta voidaan määritellä myös termeillä *yrittäjävastuu*, *bisnesetiikka*, tai *kestävän kehityksen mukainen liiketoiminta*. Keskusliiton (2015b) mukaan vastuullisuus toteutuu parhaiten, kun yritys omaehtoisesti sitoutuu vastuulliseen toimintaan ja se on osa liiketoiminnan kehittämistä. Kun yritys toimii ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla, se myös menestyy pitkällä aikavälillä. Suomen suurimman yritysvastuuverkoston FIBS ry:n (2015) mukaan tänä päivänä termiä *yhteiskuntavastuu* käytetään yleisesti, kun puhutaan julkisen sektorin toiminnasta ja termiä *yrittäjävastuu*, kun puhutaan yrityksistä. Englanninkielessä "Corporate Responsibility" (CR) on vastaavasti syrjäyttämässä "Corporate Social Responsibility" (CSR) termin yritysten kielenkäytössä.

Yritysten vastuullisesta toiminnasta voidaan erotella ympäristövastuuseen, sosiaaliseen vastuuseen ja taloudelliseen vastuuseen liittyvät kysymykset. Vastuullisuutta voidaan määritellä ja mitata standardien ja sertifikaattien avulla. Mitä enemmän yritys tekee oma-aloitteisesti lainsäädännön vaatimusten lisäksi osoittaakseen välittävänsä ympäristön tilasta, työntekijöidensä hyvinvoinnista sekä taloudellisista vaikutuksistaan toimintaympäristössään, sitä vastuullisempaan yrityksen toimintaa voidaan pitää. Tässä luvussa esitellään lyhyesti yritysten yhteiskuntavastuun raportoinnin merkitystä yritysten toiminnalle ja julkisuuskuvalle sekä yritysten ympäristövastuuseen sekä sosiaaliseen ja taloudelliseen vastuuseen liittyviä määritelmiä ja näkökulmia.

Raportoinnin merkitys vastuullisessa yritystoiminnassa

Aktiivisten kansalaisjärjestöjen toiminnan ja tehokkaiden uusien viestintävälineiden ansiosta erityisesti kansainvälisesti toimiviin suuryrityksiin alkoi kohdistua uutta mielenkiintoa 1990-luvulta alkaen. Osoittaakseen toimintansa vastuullisuutta yritykset ovat ottaneet käyttöön erilaisia raportointikeinoja. Vastuullinen toiminta on alkanut näkyä yhä enemmän myös yritysten strategisissa linjauksissa. (Sitra 2013,9.) Säännöllinen ja muiden yritysten kanssa yhteismitallinen raportointi on hyvä keino tiedottaa asiakkaille sekä sidosryhmille yrityksen yhteiskuntavastuun toteuttamisen tavoista ja kehittymisestä. Euroopan unionin uuden vastuullisuusraportointia koskevan direktiivin myötä kaikkien yli 500 henkeä työllistävien yritysten tulee raportoida vastuullisuudestaan vuodesta 2017 alkaen. Tämä tulee koskemaan arviolta noin 6 000 yritystä ja organisaatiota. (FIBS 2015.)

Global Reporting Initiative (GRI) on maailmanlaajuinen kestävän kehityksen raportointiohjeisto, jota yhä useammat isot yritykset käyttävät raportointiohjeenaan. GRI-ohjeisto yhdenmukaistaa raportointia ja helpottaa vertailtavuutta muihin vastaaviin yrityksiin. (Jutila 2008, 67–68). Toinen yleisesti käytetty kansainvälinen yhteiskuntavastuun ohjeisto on ISO 26000 -standardi, joka kuvaa yhteisesti sovittuja kansainvälisiä yhteiskuntavastuullisen yritystoiminnan osaluueita:

- organisaation hallintotapaa
- ihmisoikeuksia
- työelämän käytäntöjä
- ympäristöä
- oikeudenmukaisia toimintatapoja
- kuluttaja-asioita
- yhteisön toimintaan osallistumista
- yhteisön kehittämistä (SFS ry 2015).

ISO 26000 -ohjeiston avulla voivat eri tyyppiset organisaatiot kokoon tai sijaintimaahan katsomatta laatia omat ohjeistuksensa ja raportointimallinsa koskien yhteiskuntavastuun johtamista ja toteuttamista jokapäiväisessä toiminnassa (SFS ry 2015). Kansainvälisten ohjeistojen lisäksi yritykset voivat käyttää omiin paikallisiin tarpeisiinsa soveltuvia kansallisia ohjeistoja ja arviointimenetelmiä sekä hankkia omaa toimialaansa koskevia sertifikaatteja.

Ympäristövastuu

Yritysten vastuu ympäristöstä on mitä ajankohtaisin asia sekä ilmastonmuutoksen että aiheen ympärillä käydyn keskustelun kiihtyessä. Osa yrityksistä siirtää tuotantonsa väljemmän ympäristölainsäädännön maihin ja vastaavasti osan liikeideana on ympäristöongelmien ratkominen. Maailmaa vuonna 2008 ravistelut talouskriisi on paradoksaalisesti antanut kimmokkeen vihreälle taloudelle. Useissa maissa merkittävä osa taantumien nujertamiseksi laadituista elvytyspaketeista on suunnattu energia- ja ympäristöhankkeisiin. "Viherelvytyksen" tarkoituksena on vauhdittaa talouskasvua ja samalla torjua ilmastonmuutosta ja vähentää ympäristöhaittoja. Viherelvytys on ollut mittavinta viime vuosina Etelä-Koreassa, Kiinassa, Yhdysvalloissa, Ranskassa ja Saksassa. Maat ovat käyttäneet julkisia varoja muun muassa rautateiden ja sähköverkkojen rakentamiseen, veden ja jätteiden käsittelyyn, rakennusten energiatehokkuuteen sekä uusiutuvaan energiaan. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2010, 7–9.)

Luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen ja ympäristöosaaminen tarjoavat myös suomalaisille yrityksille uusia mahdollisuuksia ja markkinoita (Elinkeinoelämän keskusliitto 2010, 5). Kehittämällä ympäristöä säästäviä ratkaisuja kansainvälisille markkinoille yritykset voivat vähentää ympäristöhaittoja moninkertaisesti verrattuna siihen, että vaikutukset ulottuisivat vain kotimaahan. Yrityksillä onkin ratkaiseva tehtävä ympäristövastuun toteutumisessa. Niiden tulisi pienentää oman toimintansa ympäristöhaittoja sekä kehittää ja tuottaa ympäristöä säästäviä ratkaisuja myös julkiselle sektorille ja kuluttajille. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2010, 9.)

Sosiaalinen vastuu

Sosiaalisella vastuullisuudella tarkoitetaan vaikutuksia, joita yrityksen toiminnalla on henkilöstölle, asiakkaille, paikallisyhteisölle ja alihankkijoille (Elinkeinoelämän keskusliitto 2015b). Vastuun muodot ovat muuttuneet ajan myötä. Suomessa ensimmäiset isot teollisuusyritykset rakensivat työntekijöilleen yhteisöjä asuntoineen ja palveluineen. Yhdessä työntekijöiden kanssa minimoitiin työn kuormitusta ja riskejä. (Moilanen 2006, 12.) Yrityskohtaisen sopimisen tilal-

le ovat tulleet yleissitovat työehtosopimukset, työlainsäädäntö sekä lakisääteiset vakuutukset. Silti lisäpanostuksella työntekijöiden hyvinvointiin voidaan kilpailla parhaista työntekijöistä ja vahvistaa työntekijöiden sitoutumista työhön. (Lankoski 2008, 11.) Sosiaaliselle vastuulle ei löydy yhtä yleisesti tunnettuja merkkejä kuten ympäristömerkit ovat. Yhteiskunnallisen yrityksen merkki voisi osin toimia tällaisena tunnustuksena.

Suomalainen työlainsäädäntö on hyvin kehittynyttä sekä työnantajat pääsääntöisesti valistuneita ja valmiita huolehtimaan henkilöstön asianmukaisesta kohtelusta. Sosiaaliseen vastuuseen liittyvät kysymykset korostuvat, kun yritys joko siirtää tuotantoaan tai käyttää alihankkijoita maista, joissa ei vastaavaa lainsäädäntöä tai kulttuuria ole. Lisääntyvän maahanmuuton myötä sosiaaliseen vastuuseen liittyviä kysymyksiä joudutaan pohtimaan entistä enemmän myös Suomessa. Kehitysmaista tulevat työntekijät voivat taustansa vuoksi olla kantaväestöä alttiimpia hyväksikäytölle sekä omien maanmiestensä että kantasuomalaisien taholta.

Suomessa on uutisoitu ulkomaalaisten marjanpöimijöiden työoloista ja tienesteistä. Metsämarjoja pöimijöiltä ostavan Kiantama Oy:n pöimijöistä suurin osa tulee Thaimaasta. Kehittämällä ja sertifioimalla työoloihin liittyviä käytäntöjä Kiantama on pystynyt esittämään asiakkaille, kuluttajilla ja medialle, että työolot ovat kunnossa. Yrityksessä huomattiin, että parantamalla pöimijöiden työoloja yritys välttää ikävän julkisuuden ja tekee parempaa taloudellista tulosta. Yritys mittaa pöimijöiden tyytyväisyyttä säännöllisillä kyselyillä ja noudattaa kaikessa toiminnassaan yhteiskuntavastuullisen yritystoiminnan ISO 26000-standardia. Standardin ansiosta Kiantama on saanut asiakkaan Nutrilett-välipalapatukoita valmistavasta Orkla Health Oy:stä, jonka brändi perustuu vastuullisuuteen. (Sitra 2013, 47.)

Taloudellinen vastuu

Edellä käsitellyjä ympäristövastuuta sekä sosiaalista vastuuta tulee peilata myös yrityksen taloudellisen vastuun kautta. On hyvä muistaa, että jos yrityksen

toiminta ei ole taloudellisesti kannattavaa, yrityksen toiminta päättyy. Siksi voidaan ajatella, että yrityksen ensisijainen taloudellinen vastuu on huolehtia yrityksen omistajan edusta. Yritysten välinen kiristynyt ja kansainvälistynyt kilpailu monimutkaistaa vastuullisen toiminnan ja liiketoiminnan yhteensovittamista. Jos yritys ei pysty kilpailemaan muiden toimialan yritysten kanssa, se voi ajautua konkurssiin. Jos taas kilpailua ei ole, kuluttajat joutuvat maksamaan tuotteista korkeampia hintoja. Ei ole yhtä vastausta siihen, kumpi on vastuullisempaa yleisen edun kannalta. (Uimonen 2006, 59.) Yhteiskunnallinen yritystoiminta laajentaa keskustelua yritysten taloudellisesta vastuusta. Missä kulkee raja voitontavoittelun ja ympäristövastuun välillä? Miten työolot vaikuttavat yrityksen toimintaan ja tulokseen?

Vastuullinen toiminta voi joko lisätä vai vähentää yrityksen kustannuksia ja sitä kautta vaikuttaa tulokseen. Tutkijat pyrkivät löytämään yhä tarkempia ja yleispätevämpiä mittareita selvittämään vastuullisen toiminnan ja liiketoiminnan tuloksen välistä yhteyttä. Toisaalta ymmärretään, että yleispätevyyden sijaan tulisi tutkia vastuullisuuden ja tuloksen suhdetta yritys- ja tilannekohtaisesti. (Lankoski 2008, 17.) Vastuullisella toiminnalla on välittömien kustannusvaikutusten lisäksi myös vaikeammin mitattavia ja pidemmällä aikavälillä toteutuvia vaikutuksia. Media paljastaa entistä armottomammin yritysten väärinkäytöksiä, jolloin samalla toimialalla vastuullisesti toimivat yritykset voivat saada etua markkinoilla yleisen mielipiteen muuttuessa. (Lankoski 2008, 9.)

Taloudellisesti vastuullisen yritystoiminnan rakentaminen edellyttää yrityksen perustajilta ja sijoittajilta sitä, että yrityksen johdolta kykyä ymmärtää toiminnan osin ristiriitaiset lainalaisuudet. Yritysten johdolta on lupa odottaa kykyä arvioida toiminnan yhteiskunnallisia vaikutuksia myös pidemmällä aikavälillä. 2000-luvun yrityskriisit ovat tehneet etiikasta entistä ajankohtaisemman osan liiketalouden opetusta myös huipputasolla. Harvardin Business Schoolissa kehitettiin vuonna 2009 yritysjohtajien *Hippokrateen vala*, jossa MBA-tutkinnon suorittaneet lupauvat olla lainkuuliaisia, vastustaa syrjimistä, suojella ympäristöä sekä luoda kestävä vaurautta. (Forss & Kanninen 2013, 53.) Onko yritysten yhteiskuntavastuun kysymykset huomioitu riittävästi suomalaisessa liiketalouden koulutuksessa?

2.2 Yhteiskunnallinen yritystoiminta Suomessa

Työ- ja elinkeinoministeriö asetti 21.6.2010–31.1.2011 asiantuntijatyöryhmän selvittämään yhteiskunnallisen yrittäjyyden toimintamallia ja sen soveltumista Suomeen. Työryhmä selvitti mallin käyttökelpoisuutta julkisten palvelujen uudistamisessa, työmarkkinoille integroinnissa ja järjestöjen liiketoiminnan organisoimisessa. Tavoitteena oli määritellä liiketoimintamalli, joka erottaisi yhteiskunnallisen yrityksen vastuullisesta yritystoiminnasta sekä hyväntekeväisyyden harjoittamisesta. Nähtiin tarpeelliseksi laatia kriteeristö ja luoda tuotemerkki, jota yritykset voisivat hyödyntää ja jonka asiakkaat tunsivat. (Laiho ym. 2011, 9.)

Työ- ja elinkeinoministeriö oli kiinnostunut erityisesti Iso-Britanniassa käytössä olevasta yhteiskunnallisen yrityksen liiketoimintamallista. Asiantuntijatyöryhmän mielestä yhteiskunnallinen yrittäjyys laajentaa käsitystä yritystoiminnasta ja voi lisätä yritystoiminnasta kiinnostuneiden tahojen ja henkilöiden määrää (Laiho ym. 2011, 14). Ulkomaisten esimerkkien valossa yhteiskunnallisia yrityksiä odotettiin syntyvän seuraavista syistä myös Suomeen:

- säätiöiden, järjestöjen ja yhdistysten liiketoiminnan yhtiöittäminen
- nuoret tai uudentyyppistä yrittäjyyttä hakevat henkilöt, joiden arvo maailmaan perinteinen yrittäjyys ei sovellu (ns. new economy -yrittäjät)
- henkilöstön perustamat yritykset julkisessa palvelutuotannossa
- pk-yritykset, joiden toiminnassa arvopohjaisuus ja toimialan yhteiskunnallinen merkityksellisyys ja yhteiskunnalliset tavoitteet jo nyt korostuvat (Laiho ym. 2011, 27).

Suomessa yhteiskunnallisen yritystoiminnan tueksi ei ole luotu lainsäädäntöä eikä se saa yhteiskunnalta mitään erityistä tukea tai etuutta. Sen sijaan yrityksen voitonjaon rajoittaminen on oleellinen osa määritelmää. Työ- ja elinkeinoministeriö (2011, 41) määrittelee yhteiskunnallisen yritystoiminnan seuraavasti:

Yhteiskunnallisen yrityksen yleinen tavoite on yhteiskunnallisen hyvän tuottaminen. Yrityksen toiminnan vaikuttimena on yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen ja yhteiskunnallisten tavoitteiden toteuttaminen. Tämän saavuttamiseksi yritys käyttää voitostaan enemmän kuin puolet tavoitteensa ja toiminta-ajatuksensa edistämiseen ja toimintansa kehittämiseen.

Yhteiskunnallisen yrityksen merkki

Suomalaisen Työn Liitto hallinnoi yhteiskunnallisen yrityksen tuotemerkkiä ja ylläpitää rekisteriä yrityksistä. Yhteiskunnallinen yritys -merkin myöntää toimikunta, jossa ovat edustettuina Demos Helsinki, Kuluttajaliitto, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL, Kasvuhuone Osuuskunta, Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, työ- ja elinkeinoministeriö ja Nuorkauppakamari. (Suomalaisen Työn Liitto 2015b.) Yrityksistä tehdään kokonaisarvio, jossa painotetaan kolmea ensisijaisinta kriteeriä, mutta tarkastellaan myös muita piirteitä. Ensisijaiset kriteerit ovat:

- yrityksen ensisijainen tarkoitus ja tavoite on yhteiskunnallisen hyvän tuottaminen, yritys harjoittaa vastuullista liiketoimintaa
- yhteiskunnallinen yritys käyttää suurimman osan voitostaan toimintansa kehittämiseen tai lahjoittaa sen toiminta-ajatuksensa mukaisesti
- liiketoiminta on avointa ja läpinäkyvää, merkkiä hakevan yrityksen on kirjattava yrityksen yhteiskunnallinen tavoite ja rajoitettu voitonjako yhtiön yhtiöjärjestykseen tai sääntöihin. (Suomalaisen Työn Liitto 2015c.)

Yhteiskunnalliseen yritystoimintaan liittyviä muita piirteitä ovat:

- sitoutuminen henkilöstöön sekä työhyvinvoinnin ja henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksien kehittäminen
- asiakaslähtöisyys liiketoiminnan kehittämisessä
- kiinteät suhteet yrityksen lähiyhteisöihin.
- liiketoiminnan aiheuttamien terveys- ja ympäristöhaittojen minimointi ja paikallistalouden kehittäminen
- heikossa asemassa olevien henkilöiden erityinen huomioiminen
- paikallistalouden kehittäminen ja yhteiskunnallisten vaikutusten osoittaminen (Suomalaisen Työn Liitto 2015c.).

Ensimmäiset merkit myönnettiin 11 yritykselle vuonna 2012 ja rekisteröityjä yrityksiä oli yhteensä 65 vuoden 2015 elokuun lopussa. Yli puolet yrityksistä on järjestöjen tai säätiöiden omistamia ja toimii sosiaali- tai terveysalalla. Kunta on osaomistajana kahdessa yrityksessä. Suuri osa yrityksistä työllistää osatyökykyisiä sekä muita vaikeasti työllistyviä henkilöitä. (Suomalaisen Työn Liitto 2015a.) Odotuksista huolimatta ei uusia arvopohjaisia yrityksiä eikä henkilöstön perustamia yrityksiä julkiseen palvelutuotantoon ole juuri syntynyt. Arvoliiiton (2015) julkaiseman Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen tuoreen yrityskyselyn mukaan Suomessa olisi jopa 22 000 yhteiskunnalliseksi luokiteltavaa yritystä, jotka työllistävät arviolta 170 000 työntekijää.

Sosiaalinen yritystoiminta

Yhteiskunnallisen yritystoiminnan ”henkisenä” edeltäjänä Suomessa voidaan pitää sosiaalista yritystoimintaa, jonka tavoitteena oli luoda työmahdollisuuksia osatyökykyisille henkilöille. Laki sosiaalisista yrityksistä säädettiin vuonna 2003.

Sosiaalinen yritystoiminta on määritelty lain (1351/2003) 4 §:ssa seuraavasti:

Sosiaalisten yritysten rekisteriin rekisteröidään elinkeinotoimintaa harjoittava yhteisö ja säätiö sekä muu elinkeinonharjoittaja joka on sanotun lain mukaisesti merkitty kaupparekisteriin; joka tuottaa liiketaloudellisin periaattein hyödykkeitä; jonka palveluksessa olevista työntekijöistä on vähintään 30 prosenttia vajaakuntoisia tai yhteensä vähintään 30 prosenttia vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä (työllistettyjen osuus).

Kompensaationa työntekijöiden alentuneesta työkyvystä sosiaalinen yritys voi saada palkkatukea erityisehdoin, mutta ero muihin yrityksiin nähden on hyvin pieni. Sosiaalisen yritystoiminnan lain (1351/2003) perusteluissa mainitaan, että ”lain vaikutusten vakiinnuttua sosiaalisten yritysten palveluksessa voisi olla joitakin tuhansia työntekijöitä”. Sosiaalisia yrityksiä oli työ- ja elinkeinoministeriön rekisterissä (2015a) 57 elokuun lopussa 2015 ja ne työllistivät vain joitakin satoja työntekijöitä, enimmillään sosiaalisia yrityksiä on ollut yli 200. Osa sosiaalisista yrityksistä on hakenut myös yhteiskunnallisen yrityksen tuotemerkkiä.

2.3 Yhteiskunnallinen yritystoiminta Iso-Britanniassa

Iso-Britannian hallitus alkoi edistää yritysten yhteiskuntavastuuta jo 1990-luvulla ollen näin edelläkävijä Euroopassa (Finskas 2007, 9). Britanniassa asiaa ei säätele yksittäinen laki tai tuotemerkki, vaan hallituksen ohjelmapoliittinen määritelmä:

Yhteiskunnallinen yritys on liiketoimintamalli, jonka tavoitteet ovat yhteiskunnallisia ja jonka voitto investoidaan takaisin näiden tavoitteiden saavuttamiseksi joko itse yrityksessä tai sen lähiyhteisössä. Osakkeenomistajien tai omistajan voiton maksimointi ei ole sen päätarkoitus. (Bland 2010, 14.)

Valtion hallinnossa yhteiskunnallisista yrityksistä vastaa kolmannen sektorin ministeriö (Office for Civil Society). Kolmanteen sektoriin kuuluvat yhteiskunnalliset yritykset, osuuskunnat, keskinäiset yhtiöt sekä järjestöt. (Bland 2010, 23.)

Valtio on vauhdittanut yhteiskunnallisten yritysten syntyä ulkoistamalla ja yksityistämällä julkisia palveluja. Vuonna 1990 konservatiivihallitus sääti lain (The National Health Service and Community Act), joka velvoitti kunnat ulkoistamaan 80 % sosiaali- ja terveystalouksista yrityksille tai voittoa tavoittelemattomille organisaatioille. Monet järjestöt yhtiöittivät toimintojaan tai perustivat uusia yrityksiä. (Bland 2010, 53.) Valtio on lisäksi auttanut alkuun useita yhteiskunnallisten yritysten verkosto-organisaatiota kuten *Social Enterprise Coalition* (SEC), rahoittanut kampanjoita ja investointeja. Koko poliittinen kenttä tukee yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämistä, on haluttu luoda vaihtoehtoja puhtaasti markkinavetoisen ja julkisen sektorin palvelutuotannon välille. (Bland 2010, 93–95.)

Suuri osa yhteiskunnallisista yrityksistä on osakeyhtiöitä, joissa omistajuus perustuu rajoitettuun takaukseen (company limited by guarantee) tai omistukseen (company limited by shares). Lisäksi käytössä on demokraattisen taloudellisen yhdistyksen malli (industrial and provident societies). Rajoitetun voitonjaon yritys voi saada hyväntekeväisyysorganisaation statuksen, mistä seuraa etuja verotuksessa ja rahoituksessa. (Bland 2010, 38.) Kasvualustaa yhteiskunnallisille yrityksille luodaan myös oppilaitoksissa. Perusasteen yritysopintoihin kuuluu myös yhteiskunnallinen yrittäminen. Opintoja voi jatkaa korkeakouluissa, esimerkiksi Cambridgen yliopistossa on *Yhteisö ja yhteiskunnallinen yritys* –maisteriohjelma ja Liverpoolin yliopistossa *Yhteiskunnallisen yrityksen maisteriohjelma*. (Bland 2010, 75.)

Konservatiivihallitus lanseerasi pääministeri David Cameronin johdolla ohjelman *Big Society* vuonna 2010. Tavoitteena on paikallishallinnon vahvistaminen ja kansalaisten aktivointi toimintaan yhteisön hyväksi. Tarkoituksena on, että paikallisyhteisöt, kolmas sektori sekä yhteiskunnalliset yritykset ja osuuskunnat kehittyisivät edelleen ja muodostaisivat yhdessä pienten yritysten kanssa konsortioita, jotka ottaisivat itselleen merkittävän roolin julkisten palvelujen tuotannossa. Palveluiden saatavuuden, laadun ja innovaatioiden vuoksi pidetään välttämättömänä, että palveluiden tuotantoa hajautetaan erityyppisille ja erikokoisille toimijoille, jotka kilpailevat keskenään ja joille maksetaan tuloksista. (Haavisto 2011, 10.)

Yhteisöjen aktivoimiseksi valtaa on siirretty keskushallinnolta paikallistasolle sekä aktivoitu osuuskuntia, hyväntekeväisyysjärjestöjä ja yhteiskunnallisia yrityksiä. Esimerkiksi naapurustot pystyvät päättämään alueensa kaavoituksesta sekä osallistumaan paikallisia palveluja koskeviin tarjouskilpailuihin. Yhteisöllisyyttä vahvistetaan nostamalla vapaaehtoistoiminnan arvostusta valtakunnallisilla kampanjoilla kuten *Big Society* -päivän avulla. Uusien yhteiskunnallisten yritysten syntyä tuetaan antamalla julkisen sektorin työntekijöille mahdollisuus muodostaa osuuskuntia ja osallistua palvelutuotannon kilpailutuksiin. Lisäksi hallitus on perustanut *Big Society Capital Limited* -rahaston, joka rahoittaa yhteisöjen ja yhteiskunnallisten yritysten toimintaa. (Vento 2015, 44–45.)

2.4 Yhteisötalous yhteiskunnallisena yritystoimintana

Euroopassa yhteisötalous määritellään taloudellisena toimintana, joka ei ensisijaisesti tähtää voitontavoitteluun vaan jonka kannustimina ovat yhteisöllisyys, demokraattisuus ja solidaarisuus. Toiminta ankkuroituu usein ainakin alkuvaiheessa vahvasti paikallistasolle ja pyrkii edistämään yhteistyötä ja kumppanuutta julkisen sektorin ja yksityisten yritysten kanssa. (Suomen Kylätoiminta ry 2004, 6–7.) Yhteisötalouden käsite syntyi 1800-luvulla, vaikka taloudellisen toimeliaisuuden ja yrittäjyyden solidaariset muodot ovatkin paljon vanhempia. Muinaisessa Egyptissä oli voittoa tavoittelemattomia organisaatioita, Rooman valtakunnassa käsityöläisillä oli omat ammatilliset yhteisönsä ja valtakunnan luhistumisen jälkeen luostariyhteisöt säilyttivät kulttuurin, tieteen ja antiikin traditiot. (Laurinkari 2007, 33.)

Yhteisötalouden käsitteen määrittely ja toimijoiden tunnistaminen on edennyt yhtä matkaa kapitalismin kehittymisen kanssa. Markkinaliberalismin perustana oleva käsitys vapaasta ja rationaalista päätöksistä ja sopimuksia tekevästä yksilöstä on myös yhteisöllisen toiminnan perusta. Yhteisen perustan luo toiminnan perustuminen taloudelliseen vaihdantaan, ei valtiolliseen ohjaukseen ja organisointiin. (Laurinkari 2007, 38.) Useat tutkijat ovat sitä mieltä, että yhteisötalouden erityinen arvoperusta erottaa ne markkinatalouden toimijoista. Käytännössä kuitenkin useat yhteisölliset toimijat ovat kasvaessaan päätyneet toimimaan

markkinoiden ehdolla ja etäänntyneet jäsenistään. (Laurinkari 2007, 76–77.) Yhteisötalouden käsite ei ole edelleenkään selkeä ja sen sisältö vaihtelee käyttäjän ja käyttöyhteyden mukaan (Laurinkari 2007, 51). Yleisesti yhteisötalouden toimijoiksi luetaan osuuskunnat, järjestöt, säätiöt ja määritelmästä riippuen myös yhteiskunnalliset yritykset.

Osuuskuntatoiminta nykymuodossaan syntyi 1840-luvulla ja rantautui Suomeen 1800-luvun lopulla. Osuustoiminnan avulla rakennettiin teollisen vallankumouksen murrosvaiheessa paikallistaloutta sekä helpotettiin maaseudun ja kaupunkien vähävaraisempien asukkaiden tuotteiden ja palvelujen saantia. Suomessa koettiin osuuskuntatoiminnan uusi kukoistus 1990-luvun laman jälkeen, jolloin syntyi työosuuskuntia, joiden kautta ammattilaiset saattoivat ilman yritysrisiä hakea työmahdollisuuksia. Osuustoimintaa voi arvioida omasta maailmankatsomuksesta käsin joko markkinatalouden tukirakenteena tai askeleena kohti sosialismia. On mahdollista nähdä osuustoiminta myös kolmantena vaihtoehtona kapitalismin ja sosialismin välimaastossa. (Laurinkari 2010, 19.) Suomalainen yhteisötalous poikkeaa monesta muusta Euroopan maasta siinä, että osuuskunnat ovat meillä merkittävämpiä työllistäjiä kuin yhdistykset tai säätiöt (Laurinkari 2007, 98).

Kunnallisan alan kehittämissäätiö (2014) perusteleo tutkimuksessaan *Osuustoiminnasta valoa vanhuspalveluihin*, että sosiaali- ja terveyspalveluja voitaisiin nykyistä laajamittaisemmin järjestää osuuskuntien avulla. Tutkimuksen (2014, 11) mukaan hyvinvointivaltio muodostuu kolmesta päätoimijasta, jotka ovat julkinen valta, yritykset ja kansalaisjärjestöt. Esitystä perustellaan sillä, että osuuskuntatoiminnan kautta voidaan yhdistää kansalaistoiminnan sekä yritystoiminnan parhaat elementit ja toimia koko yhteisön parhaaksi. Tutkimuksessa (2014, 19–21) on tehty havainto, että vaikka Suomi onkin osuuskuntatoiminnan suurmaa, sosiaalialalla osuuskuntia toimii vähän suhteessa moneen muuhun maahan Euroopassa. Suomessa sosiaalialalla järjestöjen ja säätiöiden merkitys vapaaehtoistyön kanavana ja myös palvelujen tuottajana on ollut suurempi kuin osuuskuntien.

3 Yhteiskunnallinen yritys kunnan kumppanina

Valtiolla ja kunnilla olisi instituutioista parhaimmat valmiudet tukea vastuullisen ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämistä (Sitra 2013, 25). Kun vertailaan EU-maiden julkisen hallinnon toimenpiteitä yhteiskunnallisen yritystoiminnan edistämiseksi, Suomi ei kuulu parhaimmista (Jutila 2008, 6). Suomen Yrittäjät ry:n (2013) mielestä kuntien tarjoamia palveluja ei voida enää ylläpitää vain julkisin varoin, vaan osa palveluista voisi muuttua markkinaehtoisiksi ja ne voisivat kehittyä kysynnän ja tarjonnan mukaan. Myös Kuntaliiton (2015a, 2) mielestä kuntien rooli sekä palvelujen järjestämisessä että tuottamisessa on muutoksessa. Tässä luvussa sivutaan kuntien palvelutuotannon kehittymistä ja pohditaan, voiko yhteiskunnallinen yrittäminen olla mahdollisuus palvelutuotannossa erityisesti maaseutualueilla.

3.1 Kuntien palvelutuotannon kehittyminen

Pohja suomalaiselle oikeus-, sivistys- ja hyvinvointivaltiolle luotiin itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina 1920-luvulla, jolloin kunnille säädettiin 16 tehtäväkokoaisuutta ja 40 tehtävänimikettä. Oikeusvaltion toiminta turvattiin säädöksillä vapaiden vaalien järjestämisestä sekä kielellisistä perusoikeuksista. Sivistysvaltiota rakennettiin yleisellä oppivelvollisuudella, kirjastoilla, kansan- ja kansalaisopistoilla. Sosiaalisesta perusturvasta säädettiin köyhäinhoitolailla vuonna 1922, lain mukaan kunta oli velvollinen hankkimaan ”elätusta ja hoitoa” jokaiselle, joka ei voinut sitä muualta saada. Terveystieteiden palveluista tehtiin lakisääteisiä vaiheittain ja vuonna 1939 yleisestä lääkärinhuollosta annetulla lailla määrättiin jokainen kunta joko yksin tai yhdessä toisten kuntien kanssa perustamaan kunnanlääkärin virka. (Hiironniemi 2012, 20.)

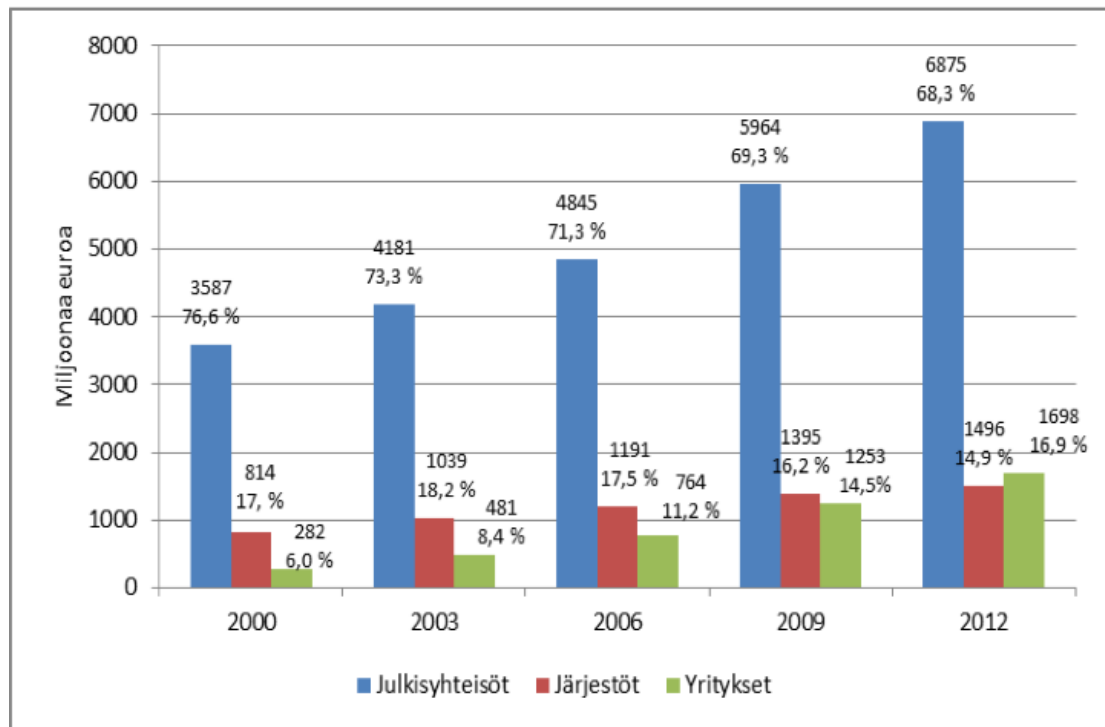
Kunnilla oli 535 lakisääteistä tehtävää vuonna 2012. Kuntien tehtävistä vastasi tuolloin yhteensä 10 ministeriötä ja niitä määrittivät 138 lakia ja asetusta. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla tehtäviä on eniten, yhteensä 194 tehtävää, seuraavana tulivat tasaväkisinä opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö ja liikenne- ja viestintäministeriö. Kuntien tehtävät ovat lisääntyneet

yrkäksi viimeiset vuosikymmenet. 1960-luvulla kunnilla oli 114 tehtävää, mutta 1980-luvulla jo 265 tehtävää ja 2010-luvulla mainitut 535 tehtävää. (Hiironniemi 2012, 17–19.)

Kunnat voivat tuottaa palvelunsa monin tavoin: omana palvelutuotantona, liikelaitoksissa, kuntien välisenä yhteistyönä tai ostopalveluina. Uusimpia toimintatapoja ovat julkisten ja yksityisten toimijoiden kumppanuuteen perustuvat ratkaisut. Kumppanuus voi olla mikä tahansa palvelutuotannon järjestely koskien rahoitusta, omistusta tai itse tuotantoa. (Lith 2011, 12–14.) Kuntaliitto (2015b) kannustaa kuntia kehittämään uusia ja innovatiivisia palvelukonsepteja käyttäjälähtöisesti, ylittämään hallintorajoja sekä hyödyntämään uutta teknologiaa. Sitran (2014, 6) mukaan menestyneitä maita, organisaatioita ja yrityksiä yhdistää se, että niiden jäsenet ja työntekijät jakavat yhteisen vision. Julkisen sektorin tulisi ottaa erilaiset ihmiset mukaan palvelujen kehittämiseen ja kannustaa ihmisiä omaehtoiseen toimintaan. Järjestöjen kanssa tulisi tehdä yhteistyötä, koska näin voi syntyä kansalaislähtöisiä innovaatioita sekä taloudellisia säästöjä.

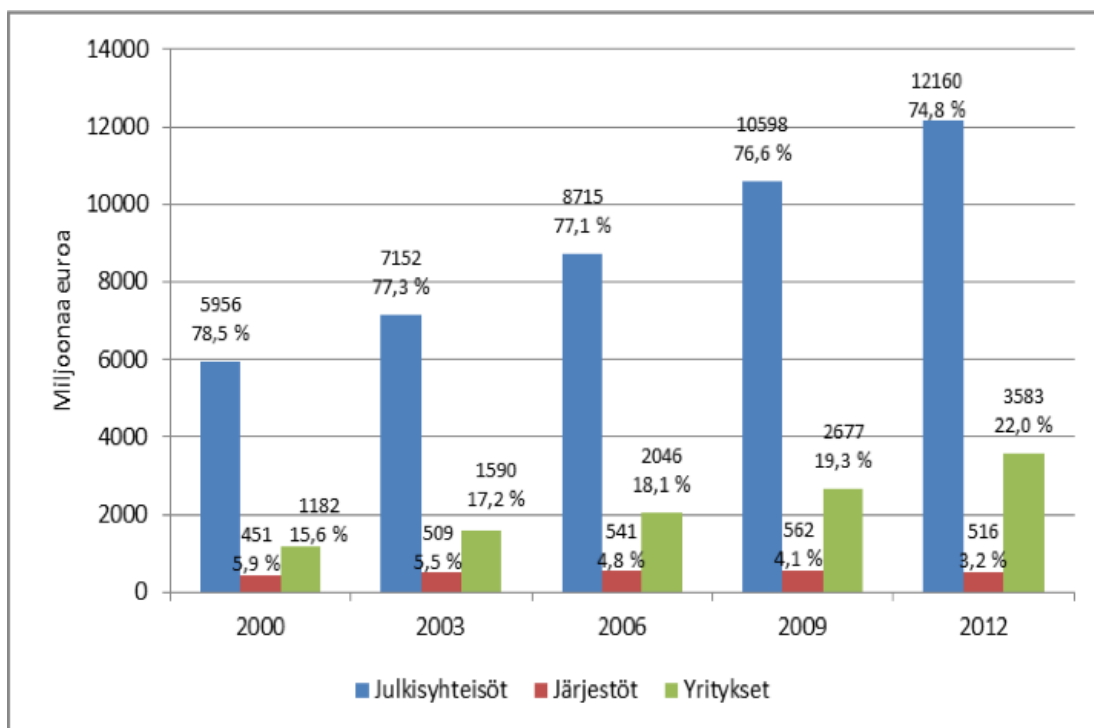
Sosiaali- ja terveystalouden yksityistämisen kehitys

Sosiaali- ja terveystalouden arvo oli noin 26 miljardia euroa Suomessa vuonna 2012. Tästä yritysten ja järjestöjen palvelutuotoksen osuus oli noin 28 prosenttia. Sosiaalipalvelujen arvo oli vuonna 2000 4,68 miljardia, josta järjestöjen osuus oli 17 prosenttia ja yritysten osuus 6 %. Vuoteen 2012 mennessä palvelujen arvo oli yli kaksinkertaistunut ollen 10,01 miljardia euroa, ja tästä järjestöjen osuus oli 14,9 prosenttia ja yritysten osuus 16,9 prosenttia. (Kuvio 1.) Sosiaalihuollon laitospalveluissa toimi 1 114 yritystä ja avopalveluissa 2 204 yritystä vuonna 2012. Avopalveluyritysten määrä on kasvanut, mutta laitospalveluyritysten määrä vähentynyt, vuonna 2011 laitospalveluja tuotti 1 154 yritystä. Laitospalveluyritysten toimipaikkojen ja henkilöstön määrä on kuitenkin kasvanut, eli markkinat keskittyvät entistä isommille yrityksille. (TEM Toimialapalvelut 2014.)

Kuvio 1. Sosiaalipalvelujen arvo tuottajasektoreittain ja osuus palvelutuotannosta (Tilastokeskus 2012).

Terveyspalvelujen arvo oli vuonna 2000 7,6 miljardia, josta järjestöjen osuus oli 5,9 prosenttia ja yritysten osuus 15,6 prosenttia. Terveyspalvelujen arvo oli vuoteen 2012 mennessä yli kaksinkertaistunut ollen 16,3 miljardia, josta järjestöjen osuus oli 3,2 prosenttia ja yritysten osuus 22 prosenttia. Yritysten tuottamien palveluiden osuuden kasvu on ollut hitaampaa kuin sosiaalipalveluissa ja järjestöjen osuus on kääntynyt laskuun. (Kuvio 1.) Terveyspalveluyrityksiä oli 15 304 vuonna 2012 eli huomattavasti enemmän kuin sosiaalipalveluissa. Yritysten suuri lukumäärä johtuu ammatinharjoittajien suuresta määrästä, yli 80 prosenttia yrityksistä työllisti alle kaksi henkilöä. Terveyspalveluissakin tiettyjen palvelujen osalta on tapahtunut keskittymistä. Lääkäriasema- ja yksityislääkäritoiminnassa 13–14 yrityksen markkinaosuus oli 50–60 prosenttia ja hammaslääkäripalveluissa ja ensihoidon palveluissa 2–3 suurimman yrityksen markkinaosuus oli noin 30 prosenttia vuonna 2011. (TEM Toimialapalvelut 2014.)

Kuvio 2. Terveyspalvelujen arvo tuottajasektoreittain ja osuus palvelutuotannosta (Tilastokeskus 2012).

Yksityisten sosiaalipalvelujen kasvun taustalla on kuntien omien laitospainotteisten palvelujen purkaminen, jolloin yksityisille palvelukodeille ja avohuollon palveluille on avautunut mahdollisuuksia. Vanhusväestön hoivapalveluiden ja lasten ja nuorten laitoshuollon kasvanut tarve ovat luoneet kokonaan uutta kysyntää, joihin kunnat ovat hakeneet ratkaisua ostopalveluista. (Lith 2011, 37.) Asiantuntijoiden mukaan yritysten osuus myös terveyspalveluissa kasvaa merkittävästi lähivuosina vanhusväestön kasvavan palvelutarpeen vuoksi (Lith 2013, 65.). Valtion ja kuntien talouden edelleen kiristyessä yhtenä keskeisenä ratkaisuna on nähty palvelujen ulkoistaminen ja kilpailuttaminen (Hyvärinen & Lith 2008, 9).

3.2 Kilpailutuksen reunaehdot vastuullisissa hankinnoissa

Kunta voi edistää omalla elinkeinopolitiikallaan ja ostoillaan yhteiskunnallisten yritysten syntyä ja menestystä. Työ- ja elinkeinoministeriön (2011) nimeämä yhteiskunnallisten yritysten liiketoimintamallia pohtinut työryhmä esitti, että kun-

tien tulisi rakentaa pitkäkestoisia kumppanuuksia yksityisten palveluntuottajien kanssa ja ottaa käyttöön sosiaalisia kriteereitä julkisissa hankinnoissa. Työ- ja elinkeinoministeriön (2010) julkaisu sosiaalisesta ostamisesta lähtee siitä, että edistämällä sosiaalisia näkökulmia julkinen sektori antaa yrityksille kannustimen kehittää yhteiskuntavastuuta ja samalla mahdollisuuden luoda innovatiivisia palveluita ja tuotteita. Hankintojen kohdistaminen voi tarjota työllistämismahdollisuuksia, parantaa työolosuhteita, edistää sosiaalista osallisuutta, pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksia toimia markkinoilla sekä reilua ja eettistä kauppaa (Kostilainen & Pättiniemi 2013, 150–151).

Hankintalakia uudistetaan vastaamaan Euroopan komission uusia julkisia hankintoja ja käyttöoikeussopimuksia koskevia direktiivejä, jotka hyväksyttiin 18.4.2014. Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän mietintö kansallisen hankintalain uudistamisesta valmistui toukokuussa 2015 ja uusi laki on tarkoitus saattaa voimaan mietinnön pohjalta viimeistään 18.4.2016. Mietinnön mukaan uusi hankintalainsäädäntö vastaa entistä pääosin hankintamenettelyjen, soveltamisalan ja oikeussuojakeinojen osalta. Keskeisimmät muutokset koskevat kilpailutusmenettelyjä, hankintojen jakamista sekä laadullisten, ympäristön ja sosiaalisten näkökulmien huomioimista. Mietinnössä esitetetään sosiaalisten kriteerien selkeyttämistä ja laatuun liittyvien tekijöiden korostamista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015, 52.) Yhteiskunnallisille yrityksille ei ole tulossa lakiin tuotemerkkiin perustuvaa erityisasemaa.

Sosiaali- ja terveystalouden kilpailuttamisen erityispiirteet

Sosiaali- ja terveystalouden tuottaville yrityksille ja yhteisöille julkinen sektori on usein isoin asiakas joko suoraan tai asiakkaan saaman julkisen tuen kautta. Euroopan Unionin (EU) hankintadirektiivit määrittelevät sosiaali- ja terveystalouden palvelut niin sanotuiksi toissijaisiksi palveluhankinnoiksi, joita EU:n direktiivit eivät pääsääntöisesti koske. Suomessa voimassa oleva laki julkisista hankinnoista (2007/348) velvoittaa julkista sektoria kuitenkin pääsääntöisesti kilpailuttamaan kaikki hankinnat, jotka tehdään oman organisaation ulkopuolelta. Sosiaali- ja terveystalouden palveluilla ei ole erityistä asemaa. (Kähkönen & Volk 2008, 29.)

Sosiaalialan järjestöjen Sosiaalibarometrin (2013) mukaan järjestöt ovat yhtä mieltä siitä, että hankintalaissa tulisi huomioida sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisyys. Hinnan sijaan tulisi painottaa laatua. Järjestöt toivovat selkeämpää ohjeistusta sosiaalisten ja ympäristönäkökulmien huomioimisesta sekä isojen palvelukokonaisuuksien pilkkomista, jotta myös pienet toimijat voisivat osallistua kilpailutuksiin. Myös valtaosa kuntien sosiaali- ja terveysjohtajista (70 %) toivoi selkeytystä hankintalakiin sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisluoteen vuoksi, pienten toimijoiden parempaa huomioimista sekä laadullisten seikkojen painottamista hinnan sijaan.

Sosiaalibarometrissä (2013) toivotaan SGEI-menettelyn laajempaa hyödyntämistä. Yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyvät palvelut (services of general economic interest) ovat SGEI-palveluita, jotka katsotaan yhteiskunnallisesti niin tärkeiksi, että niiden saatavuus on turvattava kaikissa olosuhteissa. Tällöin viranomaisen voi asettaa palvelun tuottajalle julkisen palvelun tuottajan velvoitteen ja ostaa palvelut ilman kilpailutusta tilanteessa, jossa ei ole markkinaehtoista tuotantoa ei ole. (Pihlaja 2010.) SGEI-palveluiksi voidaan määritellä harvaan asutuilla alueilla esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalvelut, tietoliikennepalvelut, päivittäistavarakauppa, vesihuolto ja nuorisopalvelut (Kostilainen & Pättiniemi 2013, 88).

Euroopan unionin tasolla SGEI-menettelyä ei ole tarkasti määritelty, siksi jäsenvaltioilla on laaja harkinta sen suhteen, mitkä palvelut ne katsovat menettelyyn kuuluviksi. Suomessa ei ole riittävän selkeästi linjattu, missä tilanteissa SGEI-menettelyä voisi olla käyttäjä, joten hankintoja on myös riitautettu. (Huiko 2013.)

3.3 Maaseutualueiden palvelutuotannon erityispiirteet

Harvaan asuttujen alueiden kehittäminen ja palvelujen tuottaminen on yksi yhteiskunnallisen yrittämisen pääteemoista Euroopan unionissa. Yhteiskunnallisia yrityksiä on perustettu alueille, joilla peruspalveluja ei ole ollut ja samalla on luotu työpaikkoja ihmisille, joille ei ole ollut työtä. Suomessa yhteiskunnallisen yrittämisen tutkijat ovatideoineet mallia, jossa kunta, yhdistykset ja yksityiset yri-

tykset muodostaisivat yhteisen yrityksen, esimerkiksi osuuskunnan, tuottamaan tärkeitä peruspalveluja. (Kostilainen & Pättiniemi 2013, 88.)

Ikääntyvien ihmisten kotona asumisen tuki on esimerkki kasvavasta palvelutarpeesta, jota voisi ratkoa yhteiskunnallisen yrittämisen avulla. Maaseudulla asutaan muita useammin puutteellisissa oloissa sekä kaukana naapureista ja omaisista. Kunnat eivät kuitenkaan pysty tarjoamaan tarvittavaa apua ja palveluja, että kotona asuminen olisi voimien vähetessä mahdollista. Kunnat ovat pääsääntöisesti luopuneet siivouspalvelujen tuottamisesta ja kodin pienien askareiden tekemisestä. Yksityisten palveluntuottajien ei taas ole välimatkojen ja asiakkaiden vähävaraisuuden vuoksi kannattavaa toimia harvaanasutulla alueella. (Pihlaja 2010, 97.)

Kuntaliitoksia perustellaan usein mahdollisuutena turvata peruspalvelut kuntalaisille, vaikka liitos voikin heikentää reuna-alueiden palveluja keskittämisen ja säästöjen nimissä. Liitoksissa asetetaan toiveita asukkaiden omalle aktiivisuudelle ja järjestäytymiselle, jotta maaseutualueiden erityispiirteet tulisivat huomioiduksi entistä isommassa organisaatiossa. (Kumpulainen, Sihvonen 22, 2009.) Palvelutuotannon siirtämisessä asukkaiden oman aktiivisuuden tai kolmannen sektorin kontolle on sekä hyvät että huonot puolensa. Palvelun käyttäjän näkökulma tulisi hyvin esille, kun palvelujen tuotantoon voi itse vaikuttaa. Toisaalta palvelujen laadukas toteutus edellyttää ammattilaisten panosta ja palkkatyötä, mikä voi olla ristiriidassa vapaaehtoisen kansalaistoiminnan kanssa. (Ruuskanen ym. 2013, 97.)

3.4 Lähidemokratia yhteisötalouden vauhdittajana

Julkisen talouden edelleen kiristyessä ja erityisesti maaseudun väestön ikäännyessä lähipalvelujen turvaaminen ja tarjoaminen on todellinen haaste. Sosiaali- ja terveystaloudessa on siirrytty entistä isompiin tuotantoalueisiin ja kuntaliitosten myötä kuntien koko on kasvanut. Suomessa oli vuonna 2006 Ahvenanmaa mukaan lukien 431 kuntaa ja vuonna 2015 jäljellä oli 317 kuntaa (Kuntaliitto 2015c). Jotta ihmisten luottamus säilyisi ja osallisuus vahvistuisi, on kehitettävä

uusien suunnittelun ja päätöksenteon lähidemokratian malleja edustuksellisen demokratian lisäksi (Pihlaja & Sandberg 2012, 74).

Valtiovarainministeriön teettämän selvityksen (2012) mukaan alueellisia lähidemokratian toimielimiä oli vuonna 2012 yhteensä 63 kappaletta 59 kunnassa kaikkiaan 23 eri nimikkeellä, eniten toimielimiä löytyy Kainuusta ja Lapista. Kuntaliitosten myötä on perustettu näistä 24 toimielintä. Kuntiin on perustettu muun muassa aluelautakuntia, asukaslautakuntia, lähipalvelulautakuntia, saaristolautakuntia, aluejohtokuntia, aluetoimikuntia ja neuvottelukuntia. Suurin osa alueellisista toimielimistä toimii alueen asukkaiden ja kunnan välisenä keskusteluforumina, vain 10 prosentilla on todellista päätös- tai toimivaltaa. Tyypillisimmillään päätösvalta on järjestöjen avustusten kohdentamista tai pienimuotoista paikallista kehittämistyötä.

Saila Piipari-Huovila (2012) on selvittänyt lähidemokratian mallien toimivuutta pro gradu -tutkielmassaan kuntaliitosalueilla. Tutkielman päätelmissä todetaan muun muassa seuraavaa:

- tutkimuksessa mukana olleet alueellisten toimielinten jäsenet kokevat vaikuttamismahdollisuutensa melko huonoiksi
- palvelujen osalta vaikuttamismahdollisuudet on koettu olemattomiksi tai melko vähäisiksi
- oman alueen asuinympäristön kehittämiseen on voitu vaikuttaa hieman enemmän
- vaikuttamismahdollisuuksia heikentää eniten todellisen päätös- ja budjettivallan puuttuminen
- ongelmalliseksi koettiin myös eri toimijoiden välisen tiedonsaannin ja vuorovaikutuksen takkuaminen (Piipari-Huovila 2012, 88.)

Kokemuksiin vaikuttamismahdollisuuksista vaikuttavat eniten kuntalaisten oma aktiivisuus, tiedonsaanti, vuorovaikutus ja budjetti. Alueellista toimielintä pidetään suhteellisen toimivana ratkaisuna, vaikka monen mielestä toiminta voisi olla vieläkin merkityksellisempänä, jos päätös- ja budjettivaltaa lisättäisiin. (Piipari-Huovila 2012, 88.)

Uusi kuntalaki (410/2015) tuli voimaan 1.5.2015 siten, että merkittävää osaa laista sovelletaan 1.6.2017 lukien, kun uusi kuntavaalikausi alkaa. Kuntalakiin on nyt entistä painokkaammin kirjattu, että kunnanvaltuuston on pidettävä huolta kuntalaisten monipuolisista ja vaikuttavista osallistumien mahdollisuuksista.

Suoran demokratian laajuus ja muodot ovat valtuuston päätettävissä. Laissa on esimerkkiluettelo, mitä osallistumisen ja vaikuttamisen keinot voisivat olla:

- järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia
- selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa
- valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin
- järjestämällä mahdollisuuksia osallistua kunnan talouden suunnitteluun
- suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä käyttäjien kanssa
- tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua (Kuittinen 2014, 3–4.)

Joensuun seudulla käytiin kuntaliitosneuvotteluja vuonna 2013, tavoitteena oli, että Joensuu, Kontiolahti, Liperi, Outokumpu ja Polvijärvi olisivat muodostaneet yhdessä Joensuun kaupungin. Kuntaliitosten porkkanaksi kehitettiin malli *pitäjäneuvostosta* lähidemokratian toteuttamiseksi. Pitäjäneuvostot perustuisivat asukkaiden vapaaehtoisuuden ja aktiivisuuden varaan ja jäseniä ei valittaisi vaaleilla eikä poliittisilla perusteilla. Neuvostot ottaisivat kantaa aluettaan koskeviin asioihin ja niille annettaisiin myös rahaa ja päätäntävaltaa. (Joensuun kaupunki 2013, 5.) Kuntaliitokset kariutuivat, mutta Kiihtelysvaaran kyläyhdistykset ovat rakentaneet pitäjäneuvostoa yhdessä Joensuun kaupungin kanssa. Kiihtelysvaaran *pitäjäjulistus* luovutettiin kaupungille 20.10.2014, jonka jälkeen pitäjäneuvoston perustamista on valmistellut työryhmä, johon sekä kaupunki että kyläyhdistykset ovat nimenneet edustajansa.

4 Tutkimuksen toteutus ja tulokset

Tutkimuksen toiminnallinen osuus oli Joensuun kaupungin *Selvitys yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuuksista Kiihtelysvaarassa* -hanke, jossa toimin projektisuunnittelijana. Hanke toteutui 1.6.2014–31.3.2015 Pohjois-Karjalan Elykeskuksen ja Euroopan Sosiaalirahaston rahoituksella. Selvityksen taustalla oli huoli valtion ja kuntien talouden jatkuvasta kiristymisestä, mikä on pakottanut myös Joensuun kaupungin etsimään uusia ratkaisuja palvelutuotantoon erityisesti maaseutualueilla. Hanketta hallinnoi kaupungin tuottajan neuvottelukunta, jonka tehtävänä on koordinoida ja kehittää sektorirajat ylittäen kaupungin palvelutuotantoa.

4.1 Tutkimustehtävä ja -tavoite

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, onko yhteiskunnallisen yrityksen mahdollista tuottaa kunnan järjestämisvastuulla olevia palveluja Kiihtelysvaaran alueella. Toiveena oli, että yrityksen perustajat löytyvät kaupungin henkilöstöstä sekä aktiivisista kyläläisistä. Oletuksena oli, että kaupunki voisi ulkoistaa esimerkiksi kotihoidon, palveluasumisen sekä päivähoiton palveluja yhteiskunnalliselle yritykselle. Tehtävänä oli selvittää myös ulkoistamisen kilpailutukseen ja hankintaan liittyvää lainsäädäntöä ja ennakkotapauksia.

Kysymykset, joihin selvityksellä haluttiin löytää vastauksia:

1. Onko yhteiskunnallinen yritys mahdollinen ja kilpailukykyinen palveluntuottaja noin 2 500 asukkaan yhteisössä verrattuna kunnalliseen palvelutuotantoon tai yksityisiin yrityksiin?
2. Onko alueella riittävästi halua ja osaamista yrittäjyyteen?
3. Saadaanko yritykselle yhteisön tuki vapaaehtoistoiminnan muodossa?
4. Onko edettävä kilpailutuksen kautta vai voiko toiminta käynnistyä kehittämishankkeena?
5. Voidaanko hyödyntää kansainvälistä osaamista ja kokemusta?

Tutkimuksen tavoitteena oli kehittää uusia ja innovatiivisia tapoja tuottaa palveluja erityisesti maaseutualueilla. Tavoitteena oli löytää paikallisia kustannustehokkaita ja vaikuttavia ratkaisuja vaihtoehdoksi sekä julkiselle että monikansalliselle palvelutuotannolle. Tavoitteena oli myös tutkia ja kehittää vapaaehtoistoiminnan ja yhteiskunnallisen yrityksen välisen yhteistyön mahdollisuuksia. Inspiraatiota oli haettu erityisesti Iso-Britanniasta, jossa on laaja ja menestyvä yhteiskunnallisen yrittämisen sektori. Tutkimuksen tavoitteita tuki Kiihtelysvaaras- sa perusteilla oleva lähidemokratian malli *pitäjäneuvosto*, joka aktivoi ihmisiä osallistumaan alueen palvelujen kehittämiseen yhteistyössä kaupungin kanssa.

4.2 Toimintaympäristö ja tutkimusaineisto

Tuupovaaran ja Kiihtelysvaaran kunnat liittyivät Joensuuhun vuonna 2005. Kuntaliitokset kymmenkertaistivat kunnan pinta-alan. Laajat maaseutualueet ovat haaste lähipalvelujen ja erityisesti ikäihmisten palvelujen tuottamisen osalta.

Joensuun kaupunki sai liitosten myötä alueelleen myös 22 uutta kyläyhdistystä, joista 12 toimi Tuupovaarassa ja 10 Kiihtelysvaarassa. Erityisesti Kiihtelysvaaran kylillä oli aktiivista toimintaa, muun muassa yhteisenä ponnistuksena Tattikarnevaalit ja monenmoista pienempää hanketoimintaa. Kyläyhdistyksistä toivottiinkin apua maaseutualueiden elinvoiman ylläpitämisessä. (Kumpulainen, Sihvonen 15, 2009.)

Selvityshankkeen kohdealueeksi valikoitui Kiihtelysvaara, koska se katsottiin sopivan kokoiseksi sekä lupaavaksi tutkimuskohteeksi aktiivisten kyläyhdistysten ansiosta. Uusi asutus keskittyy Joensuun lähialueelle Heinävaaraan ja vastaavasti kirkonkylä sekä eteläisemmät kylät ikääntyvät ja tyhjenevät. Kyläyhdistyksistä kumppanina ja tukena toimi Kiihtelysvaaran kirkonkylän kyläyhdistys. Kiihtelysvaaran entinen kunnanjohtaja oli ollut mukana tekemässä hankkeen suunnitelmaa ja toimi hankkeessa konsulttina.

Selvitystyön ja tutkimuksen aineisto muodostui kirjallisuudesta, esimerkeistä, vapaamuotoisista haastatteluista ja kyselyistä, tapahtumien ja tilaisuuksien muistioista, matkaraporteista sekä omista havainnoista. Yhteisöllisen ja alueellisen toiminnan malleja haettiin erityisesti Ruotsista ja Iso-Britanniasta. Merkittävän panoksensa selvityksen toteuttamisessa ja toimintamallin muotoilussa antoi kehittämisryhmä, joka yhteisissä kokouksissa ja lukuisissa vapaamuotoisissa keskusteluissa ohjasi tutkimuksen kulkua.

4.3 Tutkimuksen toimenpiteet

Tutkimuksen lähtöoletuksena oli, että yhteiskunnallisen yrityksen perustamiseen ja menestykseen vaikuttavat suurelta osin samat asiat kuin minkä tahansa muun yrityksen. Yrityksen taloudellinen ja toiminnallinen menestyminen edellyttää, että tuotteille ja palveluille on tarvetta ja kysyntää sekä yrityksen perustajilla on osaamista ja näkemystä. Yhteiskunnallisen yrityksen perustaminen edellyttää mainittujen ominaisuuksien lisäksi myös tahtotilaa yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, vastuulliseen toimintaan sekä valmiutta rajoitettuun voitonjakoon.

Selvitys yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuuksista alkoi purkamalla ja aikatauluttamalla hankesuunnitelma työtehtäviksi. Kirjallisuusselvitys sekä esimerkit kotimaasta ja ulkomailta antoivat taustatuen toimenpiteille. Kaupungin henkilöstön kuuleminen tapahtui haastattelujen ja pienryhmätapaamisten kautta. Kuntalaisia kuultiin järjestötapaamisissa ja selvityksen järjestämissä kokoontumisissa. Opintomatkat olivat tärkeitä halukkaiden toimijoiden löytämisessä. Kotimaan opintomatalla löytyi tahtotila yhteiskunnallisen osuuskunnan perustamiseksi ja ulkomaan opintomatalla löytyi intoa ja osaamista lähteä rakentamaan yhteistä tutkimus- ja kehittämishanketta yhteiskunnallisen yrittämisen edistämiseksi. Hankkeen loppuraportissa kuvataan toimenpiteitä laajemmin (liite).

4.4 Tutkimuksen tulokset

Selvitystyön edetessä kävi ilmi, että Kiihtelysvaarassa on tarvetta ja tahtotilaa toimijalle, joka kehittää ja tuottaa asukaslähtöisiä palveluja yhteistyössä kaupungin, järjestöjen, seurakunnan ja kaupungin kanssa. Selvityshankkeen tuloksena syntyi yhteisöllisen yhteiskunnallisen yrityksen osuustoiminnallinen malli. Selvityshankkeen järjestämien tilaisuuksien, opintomatkojen ja julkisten tapahtumien sekä yrityksille ja järjestöille lähetettyjen kutsujen kautta löytyi ryhmä rohkeita kiihtelysvaaralaisia, jotka perustivat toimintamallin mukaisen Osuuskunta Viesimon 3.5.2015. Osuuskunnan perustajilla on monipuolista ammatillista osaamista sekä myös kokemusta yrittäjyydestä. Osuuskunta on aloittanut neuvottelut Joensuun kaupungin kanssa ikäihmisten hoivapalvelujen yhteisöllisestä tuottamisesta Kiihtelysvaarassa määräaikaisena kokeiluna yhteiskunnallista yritystoimintaa kehittävän hankkeen pilottina. Tavoitteena on avoin strateginen kumppanuus palvelujen kehittämisen osalta. Osuuskunnalla on myös omaa hanke- ja tutkimustoimintaa.

Karelia ammattikorkeakoulun johdolla on käynnistynyt yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimus- ja kehittämishankkeen suunnittelu työnimellä *Tulevaisuuden pitäjä*. Työryhmässä ovat mukana ammattikorkeakoulun lisäksi edustajat Joensuun kaupungilta ja Osuuskunta Viesimosta. Hankkeen tehtävänä on tukea yhteiskunnallisten yritysten toimintaa, kehittää uusia itsearviointia tukevia ja

yhteisöllisyyttä vahvistavia arviointimenetelmiä sekä mallintaa ja levittää yhteisöllisen yhteiskunnallisen yrittämisen toimintamallia koko maakunnan alueelle.

5 Pohdinta

Selvityshanke toteutui pääsääntöisesti suunnitellusti ja vastasi sille asetettuihin tavoitteisiin. Tuloksena syntynyt yhteisöllisen yhteiskunnallisen yrityksen toimintamalli ja perustettu osuuskunta vastaavat yhteiskunnallista yritystoimintaa ja maaseutualueiden elinvoimaa kehittävien tahojen näkemystä ja toiveita. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) on muun muassa tutkinut maaseudun hyvinvointipalvelujen kehittämistä yhteisöllisyyden näkökulmasta KAMPA – hankkeessa vuosina 2009–2011. Hankkeessa havaittiin, että kansalaisten osallisuudessa on paljon käyttämättömiä voimavaroja paikallisen palvelukulttuurin ja -tuotannon luomisessa. Ideaalitulanteessa hyvinvointipalvelut rakentuisivat alhaalta ylöspäin sektorirajat ylittäen kansalaisten ja asiantuntijoiden yhteistyönä. (Matthies, Kattilakoski & Rantamäki 2011, 11.)

Selvityksen aikana kävi ilmi, että yksityiseen yritystoimintaan ylipäätään liittyy monia vääriäkin oletuksia ja ennakkoluuloja. Kunta koetaan turvallisena työnantajana ja erityisesti sosiaali- ja terveystalvelujen ulkoistamiseen liittyy erilaisia poliittisia näkemyksiä. Kuntalaisten osallisuus ja aktiivisuus nähdään pääsääntöisesti hyvänä asiana, mutta yhteisöllinen toimintatapa julkisessa palvelutuotannossa on uusi avaus, josta löytyy enemmän kannustavaa tutkimusta kuin käytännön tason hallittuja ja arvioituja sovelluksia. Osuuskunta Viesimon toiminta sekä Tulevaisuuden pitäjä -hanke tulevat olemaan edelläkävijöitä, kun yhteiskunnalliselle yritystoiminnalle haetaan uutta sisältöä ja julkiseen palvelutuotantoon yhteisöllisiä ratkaisuja.

Ammatillinen kasvu

Tutkimuksessa hyödynnetty tietoperusta on laaja ja monialainen, joten aineiston ja näkökulmien rajaaminen on ollut vaikeaa. Mukaan valittiin vain se osa mate-

riaalista, jolla koettiin olevan merkitystä sekä viitekehysten että toiminnallisen osuuden kannalta. Tutkimuksen ja työn myötä laajensin tietoperustaani maaseutualueiden kehittämisestä, maaseutupolitiikasta, lähidemokratian toimintamalleista sekä osuuskuntatoiminnan historiasta ja nykypäivästä. Perehdyin myös hankintalakiin ja julkisiin kilpailutuksiin esimerkkien kautta.

Aiempi työkokemus kehittämistehtävistä oli selvitystyössä tärkeää. Oma merkityksensä on ollut myös omakohtaisella kokemuksella yhteiskunnalliseksi katsottavasta yritystoiminnasta. Opin paljon Joensuun kaupungin työkuulttuurista. Voin sanoa, että Joensuun kaupungin virka- ja luottamushenkilöiltä löytyy rohkeutta ja ennakkoluulottomuutta lähteä tekemään asioita uudella tavalla. Opin, että uusien toimintamallien kehittämiseen tarvitaan kärsivällisyyttä sekä monialaista osaamista.

Kehittämisideat

Yritystoiminnan, myös yhteiskunnallisten yritysten, kannalta ilmassa on viime vuosina ollut useita epävarmuustekijöitä. Sekä valtakunnallisilla että paikallisilla poliittisilla päätöksillä on suuri vaikutus erityisesti sosiaali- ja terveystalouden tuotantoon. Pohjois-Karjalan Siun sote -hanke antaa kuitenkin uskoa siihen, että asioihin voi vaikuttaa ja asioita voi tehdä uudella tavalla valtakunnallisista linjauksista odotellessa. Siun sote -hankkeen tavoitteena on, että kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä erikoissairaanhoidon ja kehitysvammahuollon palvelut yhdistetään yhdeksi tuotantokokonaisuudeksi. Hankkeessa mietitään myös, miten turvataan lähipalvelut ja miten alueen erikoisosaaminen saadaan parhaalla tavalla käyttöön. Hanketta hallinnoi Pohjois-Karjalan sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä ja siinä ovat mukaan kaikki Pohjois-Karjalan kunnat sekä Heinävesi. Kunnat päättävät Siun soten perustamisesta valtuustojensa kokouksissa 26.10.2015. (Pohjois-Karjalan sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä 2015.)

Yhteiskunnallisen yritystoiminnan sekä yhteisöllisen toimintatavan mahdollisuuksien näkemiseen ja toimeen tartumiseen tarvitaan julkisen, yksityisen ja

kolmannen sektorin välistä tavoitteellista yhteistyötä. Yksikään sektoreista ei voi vetäytyä omaan poteroonsa, jos haluamme pitää kaikki kansalaiset mukana työssä ja toiminnassa sekä taata jokaiselle edellytykset itsenäiseen ja hyvään elämään. Yhteiskunnallisen yritystoiminnan määritelmästä, sisällöstä ja tavoitteista tulisi käydä myös reipasta julkista keskustelua. Mikä pelottaa ja kuka häviää, jos kunta ei enää tuotakaan palveluja itse? Mitä lisäarvoa yhteisöllinen toimintatapa ja yhteiskunnalliset tavoitteet antavat kuntalaisille sekä yrityksille? Suomen ja suomalaisten tulisi elää ajassa, myös pieneen maahan voi mahtua erilaisia tapoja toimia ja tehdä. Vain rohkeasti kokeilemalla syntyy uutta, myös uutta yrittäjyyttä ja yhteisöllisyyttä.

Lähteet

- Arvoliitto, 2015. Yhteiskunnallista missiota toteuttavia yrityksiä on Suomessa arvioitua enemmän.
<http://www.arvoliitto.fi/2015/09/02/yhteiskunnallista-missiota-toteuttavia-yrityksia-on-suomessa-arvioitua-enemman/>. 2.9.2015.
- Bland, J. 2010. Yhteiskunnallinen yritys – ratkaisu 2000-luvun haasteisiin. Ison-Britannian malli ja sen kokemukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Strategiset hankkeet 22/2010.
- Forss, M. & Kanninen, O. 2013. Kuplia, kuohuntaa ja utopia. Selvitys uudesta taloudellisesta ajattelusta ja liikehdinnästä. Sitran selvityksiä 69. Helsinki.
- Global Reporting Initiative. 2011. GRI and ISO 26000: How to use the GRI Guidelines in conjunction with ISO 26000.
<https://www.globalreporting.org/resource/library/How-To-Use-the-GRI-Guidelines-In-Conjunction-With-ISO26000.pdf>. 10.1.2014.
- Elinkeinoelämän keskusliitto. 2015a. Vastuullisuus näyttäytyy yrityksissä monessa muodossa.
<http://ek.fi/ajankohtaista/uutiset/2015/03/16/vastuullisuus-nayttaytyy-yrityksissa-monessa-muodossa/>. 23.9.2015.
- Elinkeinoelämän keskusliitto. 2015b. Vastuullisuus liiketoiminnan ytimessä.
<http://ek.fi/mita-teemme/energia-liikenne-ja-ymparisto/vastuullisuus/> 23.9.2015.
- Eronen, A., Hakkarainen, T., Londén, P., Nykyri, P., Peltosalmi, J. & Särkelä, R. 2013. Sosiaalibarometri 2013. Ajankohtainen arvio hyvinvoinnista, palveluista sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
<http://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/sosiaalibarometri2013.pdf>. 14.1.2014.
- Eronen, A., Hakkarainen, T., Londén, P., Peltosalmi, J. & Särkelä, R.. 2013. Järjestöbarometri 2013. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. http://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/jarjestobarometri_2013.pdf. 14.1.2014.
- Finskas, H. 2007. Corporate Social Responsibility in a governmental perspective. An analysis of public policies for CSR in Finland. Master thesis. Institute for Political Science, University of Oslo.
- Forss, M. & Kanninen, O. 2013. Kuplia, kuohuntaa ja utopioita. Selvitys uudesta taloudellisesta ajattelusta ja liikehdinnästä. Sitran selvityksiä 69. Helsinki.
- Haavisto, I. 2011. Valta yhteisöille! Mitä opittavaa Suomella on Iso-Britannian Big Societystä? EVA Analyysi No. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2011/09/Analyysi-Valta-yhteis%C3%B6ille.pdf>. 7.8.2013.
- Hagen, H., Hänninen, J., Paksu, S. & Pylkkänen, P. 2014. Osuustoiminnasta valoa vanhuspalveluihin. Kunnallisanalan kehittämissäätö. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Hiironniemi, S. 2013. Kuntien tehtävien kartoitus, raportti 2012. Valtionvarainministeriön julkaisuja 2/2013. Juvenes Print: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Huiko, K. 2013. Mikä ihmeen SGEI? Kuntaliitto. Kolumni 18.6.2013.

- <http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/uutiskirjeet/kolumnit/2013/Sivut/SGEI.aspx>. 20.9.2015.
- Hyvärinen, O. & Lith, P. 2008. Kilpailuttamisen laajuus ja taustatekijät Suomen kunnissa. Kunnallisalan kehittämissäätiö KAKS. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Hämäläinen, T. 2013. Uuden sosioekonomisen yhteiskuntamallin rakennuspuita. Sitra. Helsinki.
- Joensuun kaupunki. 2013. Demokratiaryhmän loppuraportti. <http://www.joensuu.fi/documents/11127/566977/Demokratiaty%C3%B6ryhm%C3%A4n+loppuraportti/784fa145-7e89-411e-aaf5-234e5122d29e>. 23.9.2015.
- Jutila, M. 2008. Yritysten vastuullisuuden edistäminen. Selvitys kansainvälisistä julkisen hallinnon toimenpiteistä ja hyvistä käytännöistä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 39/2008.
- Kostilainen, H. & Pättiniemi, P. (toim.). 2013. Avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen. Yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimusverkosto finSERN.
- Kuittinen, M. 2014. Uusi kuntalaki 2015 – Demokratia ja osallistuminen. Kuntamarkkinat 10. – 11.9.2014. Kuntaliitto. http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tapahtumat/aineisto/2014/kuntamarkkinat/lakiklinikka/Documents/3_Mervi-Kuittinen_Uusi-kuntalaki-2015.pdf.
- Kumpulainen, M. & Sihvonen, J. Yhteen itäsuomalaisittain – tutkimus kuntaliitosprosesseista maaseutualueiden ja niiden asukkaiden näkökulmasta Joensuussa (Kiihtelysvaara ja Tuupovaara), Kuopiossa (Vehmersalmi) ja Varkaudessa (Kangaslampi). Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja 17/2009.
- Kuntaliitto. 2015a. Uuden sukupolven Kuntaliitto 2020-strategia. Tarkistus vuosille 2015 – 2016. http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/strategia/Documents/strategia2015_ebook.pdf. 11.9.2015.
- Kuntaliitto. 2015b. Innovatiiviset palvelut. <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/tuke/palvkeh/innovatiiviset-palvelut/Sivut/default.aspx>. 11.9.2015.
- Kuntaliitto. 2015c. Kuntaliitokset. 17.2.2015 Arto Koski. <http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/kuntaliitokset/Sivut/default.aspx>. 11.9.2015
- Kähkönen, L. & Volk, R. 2008. Kuntien vanhuspalvelujen kilpailuttamiskokeimuksia. Kunnallisalan kehittämissäätiö. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Kuntalaki 410/2015. 23.9.2015.
- Laiho, U-M, Grönberg, V., Hämäläinen, P., Stenman, P. & Tykkyläinen, S. 2011. Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin kehittäminen. Helsinki: Työ- ja elinkeino-ministeriön julkaisuja 4/2011.
- Laki sosiaalisista yrityksistä 1351/2003. 23.9.2015
- Laki julkisista hankinnoista 2007/348. 23.9.2015.
- Lankoski, L. 2008. Vastuullisuus ja ”viimeinen rivi”. Kirjallisuuskatsaus vastuullisuuden vaikutuksista yrityksen taloudelliseen menestymiseen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 28/2008.
- Laurinkari, J. 2007. Yhteisötalous – johdatus perusteisiin. Gaudeamus Helsinki University Press/Palmenia. Helsinki: Yliopistopaino.

- Lith, P. 2011. Suurten kuntien hankinnat. Yksityisten tavara- ja palveluostojen merkitys suurissa kaupungeissa. Helsingin seudun kauppakamari.
- Matthies, A-L., Kattilakoski, M. & Rantamäki N. 2011. Maaseudun hyvinvointipalvelujen kehittäminen kansalaisosallistumisen ja yhteisöllisyyden pohjalta. KAMPA-hankkeen Tutkimus- ja kehittämisraportti 1. Maa-seutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 9/2011. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.
- Moilanen, L. & Haapanen, A. 2006. Yhteiskuntavastuun sosiaalinen ulottuvuus. Hyvät käytännöt yrityksen arjessa. Työpoliittinen tutkimus. Työministeriö.
- Moilanen, H. & Karjalainen, J. 2014. Yhteistoiminnasta ratkaisuja – Etelä-Savon yhteiskunnallista yrittäjyyttä rakentamassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. C Katsauksia ja aineistoja 34.
- Pihlaja, R. 2010. Kolmas sektori ja julkinen valta. Kunnallisan alan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut nro 61. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Pihlaja, R. & Sandberg, S. 2012. Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 27/2012. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Piipari-Huovila, S. 2012. Alueelliset toimielimet kuntaliitoksissa lähidemokratian toteuttajina. Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulun kunnallispolitiikan pro gradu -tutkielma.
- Pohjois-Karjalan sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä. Pohjois-Karjalan sote-hanke. <http://www.pkssk.fi/sote>. 14.10.2015.
- Porter, M. & Kramer, M. 2011. Creating Shared Value. Harvard Business Review. <http://hbr.org/2011/01/the-big-idea-creating-shared-value/ar/pr>. 19.1.2014.
- Ruuskanen, P., Selander, K., Anttila, T. 2013. Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 20/2013.
- Sitra. 2013. Strateginen vastuullisuus. 20 esimerkkiä keskisuurista yrityksistä. Demos Helsinki.
- Sitra. 2014. Visio Suomelle. Kohti kestäväää hyvinvointia. Työpaperi 31.10.2014.
- Suomen Kylätoiminta ry. 2004. Kylätalous. Yhteisötalouden käsikirja. Kylätalous-EQUAL-hanke. Kuopio: Suomen Graafiset Palvelut Oy.
- Suomen Standardisoimisliitto SFS ry. 2015. ISO 26000 Yhteiskuntavastuu http://www.sfs.fi/julkaisut_ja_palvelut/tuotteet_valokeilassa/iso_26000_yhteiskuntavastuu. 19.8.2015.
- Suomalaisen työn liitto. 2015a. Jäsentyöryhmet. <http://suomalaintyö.fi/tietoa-meista/jasentyoryhmet/#merkki/yhteiskunnallinen-yritys>. 23.9.2015.
- Suomalaisen Työn Liitto. 2015b. Yhteiskunnallinen yritys –merkkitoimikunta. <http://suomalaintyö.fi/tietoa-meista/toimielimet/#hallinto-yy-merkkitoimikunta>. 23.9.2015.
- Suomalaisen Työn Liitto. 2015c. Yhteiskunnallinen yritys -merkin säännöt. <http://suomalaintyö.fi/yrityksille/yhteiskunnallinen-yritys/yhteiskunnallinen-yritys-merkin-saannot/>. 23.9.2015.
- Suomen Yrittäjät ry. 2014. Hankintojen jakamista koskeva velvoite tervetullut – pk-yritysten pääsyä markkinoille halutaan edistää. Tiedote 15.1.2014. <http://www.yrittajat.fi/fi-FI/suomenyrittajat/a/tiedotteet/hankintojen-jakamista-koskeva-velvoite-tervetullut-pk-yritysten-paasya-markkinoille-halutaan-edistaa>. 23.1.2014.
- TEM Toimialapalvelu. 2014. Laitoshoidon väheneminen mahdollistaa kotipalvelujen kehittämisen ikääntyville. Katsaus 20.3.2014.

- http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2010/Sote-ala_Toimialojen_nakymat_kevat_2014.pdf.
11.9.2015.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2011. Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin kehittäminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 4/2011.
https://www.tem.fi/files/29202/4_2011_web.pdf. 11.9.2015.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2013. Opas – Sosiaalisesti vastuulliset hankinnat. 2013. http://www.tem.fi/files/38066/Opas_Sos.hankinnat_ccx.PDF.
14.1.2015.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2015a. Rekisteriin merkityt yritykset.
https://www.tem.fi/yritykset/sosiaalinen_yritys/sosiaalisen_yrityksen_rekisterointi/rekisteriin_merkityt_yritykset. 23.9.2015.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2015b. Hankintalain kokonaisuudistuksen valmisteluryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 37/2015.
- Uimonen, M-L. 2006. Suomalaisen yritysten vapaaehtoinen sosiaalinen vastuu. Työpoliittinen tutkimus. Työministeriö.
- Yritysvastuuverkosto FIBS ry. 2015. Yritysvastuun osa-alueet.
<http://www.fibsry.fi/fi/yritysvastuu/yritysvastuun-osa-alueet>. 19.8.2015.
- Vento, E. 2015. Kommunitarismia vai uusliberalismia? Big Society -hankkeen ideologinen perusta. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Johtamiskorkeakoulu

SELVITYS YHTEISKUNNALLISEN YRITTÄMISEN MAHDOLLISUUKSISTA KIIHTELYSVAARASSA

**Uusi innovatiivinen palvelutuotannon toimintamalli
1.6.2014 – 31.3.2015**

LOPPURAPORTTI

Joensuun kaupunki/Tuottajan neuvottelukunta

*KOTISEUTULAULU**Omistettu Kiitelysvaaralle*

*On synnyinseutu rakkein,
nää vaarat isien,
miss' tuiskut, tuulet pauhaa
se meille kallein on.*

*Nää pellot, niityt vaarain
on taattoin raivaamaa.
Ja saloin metsät taajat
sävelmät soinnuttaa.*

*Tääl' lapsuusvuodet vierä,
jäi muistot kultaiset.
Me työtä isiemme
nyt jatkaa tahdomme.*

*Ja milloin laulu kaikaa
tuo muistot luokse vaarojen.
Tää synnyinseutu on
meil' kallein, armahin.*

SISÄLTÖ

1	Selvityksen tausta, toiminta ja kumppanit	4
1.1	Toimijat ja toimenpiteet	6
1.1.1	Henkilöstön kuuleminen	7
1.1.2	Kuntalaisten kuuleminen	9
1.1.3	Tapahtumat ja tiedotus	11
1.1.4	Opintomatkat.....	12
1.2	Kehittämisryhmä ja kumppanit	13
2	Yhteiskunnallinen yritystoiminta	16
2.1	Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa	17
2.2	Yhteiskunnallinen yritystoiminta Iso-Britanniassa	20
3	Yhteisöllinen yritystoiminta	23
3.1	Yhteisötalous Suomessa	24
3.2	Osuuskuntatoiminta	24
4	Julkiset hankinnat ja yhteiskunnallinen yritystoiminta.....	25
4.1	Euroopan unionin hankintalainsäädäntö	26
4.2	Hankintalaki ja yhteiskunnallinen yritystoiminta	27
4.3	Sosiaaliset kriteerit julkisissa hankinnoissa	27
4.4.	Sosiaalisten vaikutusten mittaaminen	28
5	Osallisuus ja vaikuttaminen	29
5.1	Lähi-demokratia Kiihtelysvaarassa	30
5.2	Vapaaehtoistyön merkitys ja mahdollisuudet	31
6	Toimintasuunnitelma	32
6.1	Toiminta-ajatus ja liikeidea	33
6.1.1	Yhteisöllisyys.....	33
6.1.2	Hoivatyön uusi ote	34
6.1.3	Green care – vihreä hoiva.....	34
6.2	Henkilöstö	35
6.3	Rahoitus	36
	Lähteet	38

1 SELVITYKSEN TAUSTA, TOIMINTA JA KUMPPANIT

Joensuun kaupungin talouden tilanne ja väestön ikääntyminen ovat palvelutuotannon haasteita. Uudistuva hankintalaki, yhteisötalouden ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan muodot sekä kansalaisten uusien osallistumisen tapojen kehittäminen luovat mahdollisuuksia uusien ja innovatiivisten toimintamallien synnylle. Vapaaehtoistoimijoiden mukaan ottaminen lisää yhteisöllisyyttä ja tuo kustannussäästöjä yhteiskunnalle. Nousevat uudet lähidemokratian mallit aktivoivat väestöä ottamaan nykyistä enemmän vastuuta kunnallisen palvelutuotannon ohjaamisesta.

Edellä mainittujen reunaehtojen siivittämänä on selvitetty onko yhteiskunnallinen yrittäminen mahdollinen ja kilpailukykyinen vaihtoehto kunnalliselle tai yksityiselle palvelutuotannolle Kiihtelysvaaran pitäjän alueella. Selvityksen tavoitteena on löytää uusi yhteisöllinen toimintamalli turvaamaan ja kehittämään alueen palveluja. Esimerkit ja tutkimus osoittavat, että yhteisötalouden organisaatiot voivat nousta paikkaamaan palveluaukkoja maaseutualueilla. Selvityksessä on päädytty esittämään yhteisöllisyyttä parhaiten tukevaksi yritysmuodoksi osuuskuntaa.

Selvityksessä on haettu vastauksia muun muassa seuraaviin kysymyksiin:

1. Onko henkilöstöllä ja kuntalaisilla halua ja osaamista yrittäjyyteen?
2. Saako yhteiskunnallinen yritys yhteisön tuen?
3. Mikä on yhteiskunnallisen yrityksen tuottama lisäarvo?
4. Toiminnan tavoitteisiin parhaiten soveltuva yritysmuoto?
5. Miten vahvistaa ja luoda monitoimijuutta?
6. Voiko toiminta käynnistyä kehittämishankkeena ilman kilpailutusta?
7. Lähidemokratia, "pitäjäneuvosto", yrityksen toiminnan tukena?

Kiihtelysvaaran pitäjän tunnusluvut

Kiihtelysvaaran kunta liitettiin Joensuun kaupunkiin 1.1.2005. Väkiluku oli tuolloin 2 635 ja vuoden 2013 lopussa se oli 2 631 henkilöä, joten liitos ei ole vaikuttanut väestömäärän kehitykseen. Kiihtelysvaara on luonnoltaan erämainen, vesistöt ja vaarat hallitsevat maisemaa, joten se on erityisesti luonnonrauhaa

rakastavalle houkutteleva asumispaikka. Julkiset ja yksityiset palvelut ovat keskittyneet Kiihtelysvaaran kirkonkylälle ja Heinävaaran kylälle. Kuntaliitoksen jälkeen hallinnolliset palvelut siirtyivät Joensuun keskusta ja osa palveluista kuten rakennustarkastus ja sosiaalitoimen palvelut osa-aikaistuivat. Huhtilammen alakoulu lakkautettiin vuonna 2007, alakoululaisten iltapäiväkerhotoiminta ja terapeuttinen työtoiminta loppuivat kirkonkylällä vuoden 2014 aikana. Valtion palveluista työ- ja elinkeinotoimisto ja Kela ovat lakkauttaneet toimipisteensä.

Kaupungin tuottamia palveluja ovat kirkonkylän ala- ja yläkoulu, Heinävaaran alakoulu, kirkonkylän ja Heinävaaran päiväkodit, perhepäivähoito, vanhusten tehostetun palveluasumisen ja vuorohoidon yksikkö Vaahterapiha, kotihoito ja vammaispalvelut. Kirkonkylän Kiihtelyspirtillä (entinen kunnantalo) toimii palvelupiste, kirjasto, terveysasema, nuorisotyöntekijä ja palolaitos. Lisäksi kaupunki vastaa kiinteistöjen hoidosta ja liikuntapaikkojen ylläpidosta. Työntekijöitä on 90–100 (osa sijaisia ja osa-aikaisia), joista noin 30 asuu Kiihtelysvaarassa.

Kiihtelysvaaran alueelle on rekisteröity noin 100 yritystä, joista suurimpia ovat Exel Composites Oyj, Mastsystem Intl (Cobham), AllPlast Oy, Karjalan kunnosapito Oy (Sahala Oy), Ovesta Oy, Anaika Wood Ltd Oy, bioenergia-alan yritys Suomen Mobiilimurskaus Oy sekä hoiva-alan yritykset Itä-Suomen Hoitokodit Oy ja Hoitokoti Helmi. Kiihtelysvaaran kirkonkylän lähipalveluja ovat muun muassa S-Market, Osuuspankki ja apteekki sekä kahvio, korjaamo, pari parturikampaamo, taxi ja posti. Heinävaaran lähipalveluja ovat K-kauppa, huoltoasema, parturi ja taxi.

Kiihtelysvaaran alueella toimii noin 40 järjestöä. Kyläkouluista on kunnostettu kylätaloja ja kyläyhdistysten toiminta on aktiivista. Toimivia kyläyhdistyksiä ovat Alavi-Jukajärvi-Seudun kyläyhdistys ry, Keskijärvi-Röksän kyläyhdistys ry, Kiihtelyksen kyläyhdistys ry, Kiihtelysvaaran Eteläiset Kylät ry, Raatevaaran kyläyhdistys ry, Särkivaaran kyläyhdistys ry ja Uskalin kyläyhdistys ry. Järjestöt kokoontuvat kaksi kertaa vuodessa järjestöiltaan vaihtamaan kuulumisia ajankohtaisista aiheista ja tekemään tapahtumista yhteisen vuosikalenterin.

Taulukko 1. Kiihtelysvaaran asukasluku kylittäin vuosina 2009–2013.

KYLÄT	2009	2010	2011	2012	2013
Kiihtelysvaara kk	728	721	698	695	710
Palo-Murtojärvi	184	190	190	191	192
Heinävaara-Särkivaara	1218	1274	1281	1293	1256
Keskijärvi-Röksä	163	172	173	170	163
Huhtilampi-Haapaloso-Raatevaara	260	239	241	232	232
Uskali	75	76	70	75	78
YHTEENSÄ	2628	2672	2653	2656	2631

Taulukko 2. Kiihtelysvaaran väestön ikärakenne 31.12.2013.

KYLÄ	0-6	7-12	13-15	16-19	20-29	30-64	65-74	75+	Yht.
Kiihtelysvaara kk	33	36	26	19	44	300	107	145	710
Palo-Murtojärvi	17	9	15	7	6	92	30	16	192
Heinävaara-Särkivaara	153	129	55	65	95	625	85	49	1256
Keskijärvi-Röksä	8	15	2	8	9	81	33	7	163
Huhtilampi-Haapaloso-Raatevaara	7	15	6	11	11	123	32	27	232
Uskali	4	3	0	0	8	34	15	14	78
Yhteensä	222	207	104	110	173	1255	302	258	2631

1.1 Toimijat ja toimenpiteet

Selvitystyöstä on vastannut tuotantojohtaja Pekka Kuosmanen ja käytännön toteutuksesta Kiihtelysvaarassa projektisuunnittelija Marja Tiittanen. Kehittämissryhmän lisäksi paikallisena kumppanina on toiminut Kiihtelyksen kyläyhdistys ry. Karelia ammattikorkeakoulun liiketalouden ja tekniikan opiskelijat Teemu Nevalainen, Emilia Norrena, Tuukka Nokelainen, Ville Rätty ja Heikki Pulkinen ovat tehneet projektityönä raportin yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuuksista Kiihtelysvaaran alueella. Itä-Suomen yliopiston kauppatieteiden opiskelija Tuukka Voutilainen on osana opintojaan tehnyt vertailevan tutkimuksen yritysmuotojen eroista koskien yhteisöllistä toimintatapaa. Opiskelijoiden tekemää työtä on selvityksessä käytetty tausta-aineistona.

Selvityshanke on tilannut Utopoint Oy:ltä erilliset selvitykset *Osuuskunta Kiihtelysvaaran pitäjäpalvelut – liiketoimintasuunnitelma* sekä *Yhteiskunnallinen yritys Osuuskunta Kiihtelysvaaran pitäjäpalvelut ja lähidemokratia*. Selvitykset on toteuttanut Utopoint Oy:n hankejohtaja Juhani Rouvinen. Selvitys lähidemokratian malleista on ollut Kiihtelysvaaraan pitäjäneuvoston perustamista pohtivan työryhmän käytössä. Selvitys yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuuksista sekä kuntalaisten aloite pitäjäneuvoston perustamisesta ovat muodostaneet yhdessä pitäjäläisiä aktivoivan ja kiinnostavan kokonaisuuden.

Selvitystä on tehty osallistavan toimintatutkimuksen menetelmät muistaen. Uusien toimintamallien kehittämisessä ei voi olettaa, että voidaan lähteä puhtaalta pöydältä tai että toimijoilla ei olisi jo tietoa ja näkemystä aiheesta. Selvityksessä on peilattu sekä kaupungin henkilöstöltä että kuntalaisilta saatua tietoa ja toiveita tutkimukseen ja muualta saatuihin esimerkkeihin. Toiminnan ja tutkimuksen vuorovaikutus selvitystyössä on ilmentynyt seuraavasti:

- toiminta ja taustatutkimus ovat limittyneet toisiinsa
- esitykset ja ratkaisut perustuvat yhteisiin säännöllisiin neuvotteluihin
- ideoiden tuojina ja osallistujina ovat olleet kylien asukkaat ja työntekijät
- on tutustuttu aiemmin kylillä laadittuihin kyläsuunnitelmiin sekä meillä oleviin kylien ja järjestöjen kehittämishankkeisiin (JAKE-hanke)

1.1.1 Henkilöstön kuuleminen

Vastauksia kysymykseen *onko yhteiskunnallinen yritystoiminta mahdollista kaupungin palvelutuotannossa* on haettu haastattelemalla vapaamuotoisesti henkilöstöä. Keskustelun teemana on ollut palvelujen turvaaminen ja kehittäminen Kiihtelysvaaran alueella. On kysytty myös omaa halukkuutta ottaa vastuuta palvelujen tuottamisesta. Yksiköiden esimiehet ovat pääsääntöisesti ottaneet selvityksen tavoitteet hyvin vastaan vaikka suurin osa onkin kokenut, että omassa yksikössä toiminnan yhtiöittäminen ei ole mahdollista, tarpeellista tai ajankohtaista. Koko henkilöstöä on kuultu Heinävaaran päiväkodissa, Vaahterapihan asumisyksikössä, kotihoidossa, terveysasemalla ja palvelupisteellä.

Ala- ja yläkoulun rehtorit eivät pitäneet tarpeellisena henkilöstön kuulemista, koska koulut nähdään selkeästi julkisen sektorin tuotantona.

Henkilöstön asennoitumista teemaa kohtaan ovat määrittäneet asuinpaikka ja työhistoria. Ne työntekijät, jotka asuvat Kiihtelysvaaran alueella tai ovat olleet kunnan palveluksessa jo ennen kuntaliitosta, ilmaisivat vahvimmin huolta palvelujen ja Kiihtelysvaaran elinvoiman puolesta. Palvelujen siirtäminen kaupungin keskustaan tai pyöriille nähdään uhkana. Erityisesti esimiehet kokevat, että kuntaliitoksen myötä vaikutusmahdollisuus omaan työhön on vähentynyt, koska hallinto on moniportaisempaa ja fyysisesti kauempana kuin ennen.

Myönteisimmin teemaan ovat suhtautuneet Vaahterapihan asumisyksikön vastaavat hoitajat. He ovat nähneet yrityksen mahdollisuutena kehittää asukaslähtöisempiä toimintoja. Myös osalla henkilöstöä on oman työn ja yksikön toimintaan liittyviä kehittämisideoita. Yhteistyöstä järjestöjen kanssa on jo hyviä kokemuksia joten mahdollisuuksia nähdään vapaaehtoistyön ja työtoiminnan kehittämisen kautta. Tällä hetkellä Vaahterapihassa on yksi vapaaehtoistyöntekijä, joka käy joka viikko ulkoilemassa yhden asukkaan kanssa. Yritysmuotoinen toiminta mahdollistaisi entistä monipuolisemmin nuorten työllistämisen ja yhteistyön oppilaitosten kanssa.

Sekä Vaahterapihan (21 hlöä) että kotihoidon (9 hlöä) henkilöstölle lähetettiin selvityksen väliraportti ja sähköpostikysely helmikuussa 2015:

1. Mistä asioista haluatte tietää lisää koskien henkilöstön asemaa osuuskunnassa? (työsuhteet ovat turvatut kaupungin taholta)
2. Mitä voisi olla yhteistyö Kiihtelysvaaran kyläyhdistysten ja kyläläisten kanssa, miten sitä voisi edistää? Mitä vapaaehtoiset voisivat tehdä?
3. Jos olisi mahdollista, miten kehittäisit Vaahterapihan toimintaa?
4. Mitä hyötyä voisi olla siitä, että kotihoito olisi vielä tiiviimmässä yhteistyössä asumispalvelujen kanssa, mitä haittaa siitä voisi olla?

Kirjallisia vastauksia kyselyyn tuli Vaahterapihasta kaksi ja kotihoidosta neljä. Asia on jo herättänyt työyhteisössä keskustelua ja kysymyksiin on vastattu sen hetkisen tiedon mukaan. Suurinta huolta on herättänyt mahdollisen osuuskunnan perustajien osaaminen sekä oman työsuhteen turva ja saavutettujen etujen

säilyminen. Osa huolesta johtunee siitä, että yksityinen sektori ylipäättään on työnantajana vieras eikä osuuskunnan tahi yhteiskunnallisen yrityksen periaatteita tunneta. Henkilöstölle on sekä palaverissa että tiedotteissa korostettu, että kyseessä on selvitys, jossa tutkitaan mahdollisuuksia, osuuskuntaa ei ole perustettu eikä kaupunki ole tehnyt toimintojen osalta päätöksiä. Vaahterapihan vastaavien hoitajien kanssa on suunniteltu toukokuulle kehittämispäiviä, jossa pohjana ovat henkilöstöltä tulleet kysymykset ja kehittämissideat sekä selvityksen myötä esille tulleet mahdollisuudet.

Koskien yhteistyötä järjestöjen kanssa sekä vapaaehtoisten toimintaa saatiin runsaasti erilaisia ideoita. Vaahterapihaan toivottiin avoimia ovia kaikille ja kaiken ikäisille toimijoille. Toivelistalla olivat muun muassa ulkoilu, viriketoiminta, kulttuuritapahtumat, musiikki, kuvataide, tanssi ja muisteluhetket. Toivottiin lisää aidattuja ulkoilupaikkoja, istutuksia ja penkkejä. Kaivattiin lisää yhteistyötä päiväkodin, koulun ja seurakunnan kesken. Kotihoidon kohdalla toivottiin muun muassa asiointiapua ja kerhotoimintoja. Vapaaehtoisten sitoutumista työhön myös epäiltiin, mietittiin vastuunjakoja ja onko vapaaehtoisten ohjaukseen aikaa. Henkilöstö kokee, että yksikön omat resurssit eivät tällä hetkellä riitä toimintojen kehittämiseen tai viriketoiminnan lisäämiseen.

Tehostetun palveluasumisen ja kotihoidon yhdistäminen ei saanut suurta kannatusta, vaikka aiemmin nämä ovat toimineet yhdessä. Yhteistyötä käytännön tasolla jo osittain on, koska samalla käytävällä voi asua sekä tehostetun palveluasumisen että kotihoidon asiakkaita. Yhdessä vastauksessa nähtiin, että yhteistyö voisi tuoda helpotusta sijaispulaan ja työntekijöiden työnkierto voisi olla mahdollista.

1.1.2 Kuntalaisten kuuleminen

Koskien palvelujen kehittämistä ja uusien palvelujen tuottamista on kuultu kuntalaisia selvityksen järjestämissä tilaisuuksissa, tutustuttu kyläyhdistysten kyläiltojen muistioihin vuosilta 2011–2014 sekä tutustuttu Pohjois-Karjalan liiton mittavaan tekemään palvelukartoitukseen. Kuntalaiset toivovat olemassa olevien

palvelujen säilymisen lisäksi palveluja erityisesti lapsille ja nuorille. Vanhempien toivelistalla ovat erilaiset kerhot kuten luonto- ja liikuntakerhot. Osa vanhemmis- ta on valmis osallistumaan kerhojen ohjaamiseen tai maksamaan pienen mak- sun ohjauksesta.

Kiihtelysvaaran alueella toimii seitsemän kyläyhdistystä. Kiihtelyksen kyläyhdis- tys ry, joka toimii kirkonkylän alueella, on ollut käynnistämässä selvitystä, mutta matkan varrella mukaan kehittämistyöhön ovat tulleet myös muiden kyläyhdis- tysten edustajat. Kyläyhdistykset toimivat kylien ja maaseudun elinvoiman edis- täjinä, joten selvitystyön tavoitteet ovat tuntuneet omilta. Kyläyhdistysten järjes- tämissä kyläilloissa esille ovat tulleet muun muassa seuraavat tarpeet ja toiveet:

- tiet kunnossa kesät talvet, julkinen liikenne, katuvalot
- kaupungin edustajat kylille, virkamiehet kuulolle
- luontoreittien kunnossapito, matkailua maalle
- elokuvailat, ravintola, konsertit, yhteisötaide
- tonttien markkinointi, lisää asukkaita
- rahaa, hankkeita, KYLÄTALKKAREITA

Pohjois-Karjalan maakuntaliiton alueen 55- ja 65-vuotialle vuonna 2014 teke- män palvelutarvekartoituksen tulokset tukevat kyläiltojen palautetta ja toiveita. Kyselyyn vastasi 35,3 % kohderyhmästä. Kartoituksen mukaan:

- vähiten muuttohalukuutta on maaseudun haja-asutusalueella, 77,3 % haluaa asua tulevaisuudessa samalla asuinpaikalla
- asuinympäristön viihtyvyyttä lisäävät eniten kohtuulliset asumiskustan- nukset, turvallisuus, lähipalvelujen saatavuus ja virkistys- ja ulkoilu- mahdollisuudet
- tulevaisuudessa kaivataan eniten siivous- ja kodinhoito-, kuljetus-, asi- ointi-, ruoka- ja turvapalveluja sekä hyvinvointi- ja sosiaalipalveluja
- tällä hetkellä julkisten sekä sosiaali- että terveystalveluiden saatavuut- ta huonona pitää 19,3 % (hyvinä 21,3 %) ja kymmenen vuoden kulut- tua molempien saatavuuden huonoksi arvioi 39,6 % (hyviksi 13,9%) vastaajista
- tällä hetkellä julkisten vanhuspalvelujen saatavuutta huonona pitää 33 % (hyvinä 28 %) ja kymmenen vuoden kuluttua tilanteen arvioi huo- noksi 56 % (hyväksi 18 %)

Kuntalaisten kuulemisen, kyläiltojen muistioiden ja palvelukartoituksen pohjalta voi arvioida, että vaikka ihmiset haluavat edelleen asua maaseudulla, luottamus julkisen sektorin palvelutuotantoon ei ole nyt eikä tulevaisuudessa kovin korkealla tasolla. Tämä voi olla yksi syy, miksi erityisesti kyläyhdistysten aktiivien parissa on ollut kiinnostusta yhteiskunnallista yritystoimintaa kohtaan. Se nähdään yhtenä vaihtoehtona vaikuttaa sekä turvata ja kehittää palveluja.

1.1.3 Tapahtumat ja tiedotus

Yhteiskunnallisen yritystoiminnan mahdollisuuksia on selvitetty yhtä matkaa Kiihtelysvaaran pitäjäneuvoston perustamisen kanssa. Selvitykset ovat tukenneet toisiaan ja lisänneet kiinnostuneiden määrää tilaisuuksissa. Järjestöilloissa 27.8.2014 Raatevaaran kylätalolla ja 14.1.2015 Särkivaaran kylätalolla sekä Pitäjällässä 23.10.2014 Suojapirtillä esiteltiin yhteiskunnallisen yrittämisen selvityshanketta sekä pitäjäneuvoston tilannetta. Pitäjällän lehti-ilmoitukset julkaistiin Karjalan Heilissä ja Pogostan Sanomissa, tilaisuuteen osallistui noin 50 henkilöä. Lisäksi on osallistuttu Kiihtelysvaaran palvelupisteen tapahtumiin kuten Joensuu-päivään. Palvelupisteellä on toimisto ja julkinen tiedotuspiste. Selvityksen tavoitteista on tiedotettu Kiihtelysvaaran alueen kaikille järjestöille ja yrityksille sähköpostilla ja kirjeitse.

Selvityksen loppuseminaari järjestettiin 25.3.2015 Suojapirtillä Kiihtelysvaaras-
sa. Puheenjohtajana toimi tuotantojohtaja Pekka Kuosmanen. Pyydetty pu-
heenvuorot oli jaettu kolmeen kokonaisuuteen:

- 1. Yhteiskunnallisen yrittämisen mahdollisuuksista** alustivat toiminnanjohtaja Pekka Pättiniemi, FinnSERN ry, apulaisprofessori Anu Puusa, Itä-Suomen yliopisto ja kehitys- ja koulutusjohtaja Kaija Majoinen, Kuntaliitto. Pättiniemi taustoitti yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittymistä Suomessa ja Euroopassa ja selvitti yhteisötalouden käsitettä. Puusa piti innostavan puheenvuoron osuuskuntatoiminnan voimasta toimia sekä laadukkaiden ja kustannustehokkaiden palvelujen tuottajana että vastuullisena ja yhteisöllisenä paikallisen elinvoiman edistäjänä. Majoinen kertoi Kuntaliiton PED-

nen. Majoinen kertoi seuranneensa ilahtuneena Kiihtelysvaaran aktiivista toimintaa sekä yhteiskunnallisen yritystoiminnan että lähidemokratian kehittämisessä ja toivotti hankkeille menestystä.

2. **Sosiaalisen vaikutusten mittaamisesta** alustivat projektipäällikkö Marjo Pakarinen, JOSEK Oy ja aluepäällikkö Timo Reko Maaseudun Sivistysliitto. Pakarinen kertoi julkisten hankintojen kilpailutuksesta yleensä ja sosiaalisten kriteereiden määrittämisestä. Reko kertoi käytännön esimerkkejä, miten toiminnan vaikutusta on mitattu kylätoimintaa kehittämissä hankkeissa.
3. **Yhteisöllisestä yrittämisestä ja osallisuudesta** alustivat toiminnanjohtaja Elina Pajula, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys, maaseututoimija Juhani Rouvinen ja johtaja Risto Ravattinen, JOSEK Oy. Pajula kertoi kuntalaisten kuulemisen merkityksestä palvelujen kehittämisessä. Rouvinen valaisi yleisöä miten demokraattista päätöksentekoa voidaan rakentaa sekä edustuksellisen demokratian että lähidemokratian keinoin. Ravattinen teki yhteenvedon puheenvuoroista ja korosti, että yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen yrityksen toiminnan tulee pohjata arvoihin, jotka yrityksen perustajat ja yhteisö voivat jakaa.

1.1.4 Opintomatkat

Selvityshanke järjesti opintomatkan Pieksämäelle, Orivedelle ja Tampereelle 18–19.11.2014. Matkalle osallistui 17 henkilöä kyläyhdistyksistä ja muista järjestöistä. Pieksämäellä tutustuttiin lähipalveluosuuskunta Jeekin ja Siikasalmen suoramyöntiosuuskunnan toimintaan, Diakonia-ammattikorkeakoulun Yhteiskunnallinen yrittäjyys Etelä-Savossa -hankkeen tuloksiin sekä Pieksämäen Ky-lät ry:n työhön ja Pieksämäen kaupungin Hiekanpään Elämänkaari-kylän kehittämiseen. Lisäksi vierailtiin Tampereella yhteiskunnallinen yritys kaks.nolla Oy:n vanhusten yhteisötila Kontukodissa ja yhteiskunnallinen yritys Eräjärven kehittämissyhdistyksen toimipisteessä. Matka oli osallistujien palautteen mukaan hyvin järjestetty ja sisällöltään mielenkiintoinen. Matkalla syntyi ajatus oman yhteiskunnallisen ja yhteisöllisen osuuskunnan perustamisesta Kiihtelysvaaraan.

Eniten myönteistä palautetta tuli vierailusta yhteisöotalo Kontukodissa. Kontukoti on yhteiskunnallisen yrityksen ja Tampereen kaupungin yhteishanke, jonka tavoitteena on kehittää hoivatyötä ja tutkia henkilöstön omistajuuden vaikutusta toiminnassa. Kontukodin yhteisöllinen hoiva, rikas viriketoiminta sekä omaisten ja vapaaehtoisten vahva panos toiminnassa teki osallistujiin vaikutuksen. Inspiroivaksi koettiin myös Pieksämäen Hiekanpään Elämänkaari-kylä, jonka tarkoituksena on tarjota kasvatus-, koulutus- ja hyvinvointipalveluja kattavasti osin samoissa tiloissa ja samalla alueella jokaiselle kuntalaiselle vauvasta vaariin. Ajatus sukupolvien kohtaamisesta ja vuorovaikutuksen lisäämisestä herätti myönteistä vastakaikua. Vierailu aktiivisen Eräjärven kyläyhdistys ry:n toimipisteessä antoi uskoa siihen, että kyläläiset voivat isostikin vaikuttaa siihen, että palveluja myös pienissä kylissä ja maaseututaajamissa voidaan säilyttää ja uusiakin kehittää.

Kuva 1. Opintomatkalaiset Pieksämäen kaupungin vieraana.

JUKOLAN ONNI KUMPPANUUSHANKE

Jukolan Onni –tutkimus- ja kehittämishanke on Tampereen kaupungin ja henkilöstön perustaman yhteiskunnallisen yrityksen kaksi.nolla Oy:n yhteishanke. Yritys vastaa tehostetun palveluasumisen toteuttamisesta vanhusten yhteisötaolo Kontukodissa kaupungin kiinteistössä. Hanke tutkii ja tukee muutosprosessia, kun siirrytään vanhusten laitoshoidosta tehostettuun palveluasumiseen.

Jukolan Onni -hankkeessa etsitään asiakkaalle arvoa tuottavia asioita, joiden ohjaamana palvelut muotoillaan yksilöllisesti ja hyvään vaikuttavuuteen pyrkien. Laadukas ja asiakaslähtöinen hoiva edellyttää hyvinvoivaa henkilöstöä. Keskeisiksi teemoiksi on nostettu organisaatorakenteen madaltaminen, johtamisen kehittäminen ja henkilöstön vaikutusmahdollisuuksien lisääminen. Tämän uskotaan vaikuttavan positiivisesti kustannuksiin sekä hoivan vaikuttavuuteen.

Jukolan Onni –hanke edistää ikäihmisten elämän laatua, merkittävänä tekijänä nähdään taiteen ja kulttuurin sekä harrastusmahdollisuuksien runsaus. Hankkeessa tuodaan nämä tekijät hoitotoimenpiteiden rinnalle ja pyritään luomaan silta ikäihmisten kulttuuritarpeiden ja kulttuuria tuottavien tahojen kohtaamiselle.

Jukolan Onni-hanke tarjoaa mielenkiintoisen mahdollisuuden yksityisen henkilöomisteisen palveluntuottajan ja julkisen palveluntuotannon tutkimiseen ja vertailuun. Hankkeessa rakennetaan hyvinvointikulttuuria, kaadetaan sektoreiden välisiä raja-aitoja ja tutkitaan uudenlaista tapaa tuottaa ikäihmisten palveluja. Hanke toteutuu ajalla 1.06.2013–30.11.2015 ja sitä rahoittaa Tekes Oy. Selvityshanke tutustui opintomatallaan 18–19.11.2014 Kontukodin toimintaan.

Selvityshankkeen kehittämisryhmä teki opintomatkan Lontooseen 2–4.2.2015. Mukana matkalla oli kaupungin edustajien lisäksi väkeä Kiihtelyksen kyläyhdistyksestä, Joensuun Seudun Kehittämisyhtiö JOSEK Oy:stä ja Karelia ammattikorkeakoulusta. Matkalla tutustuttiin yhteiskunnallista yrittäjyyttä kehittäviin organisaatioihin, osallistuttiin Social Value Act –seminaariin sekä vierailtiin yhteiskunnallisissa yrityksissä ja vapaaehtoistyötä tukevissa organisaatioissa. Lisäksi vierailtiin Suomi Lontoo Instituutissa, jossa tutkija Mikko Kuisma valaisi ryhmää brittiläisen ja suomalaisen yhteiskunnan eroista. Kuisman mukaan Iso-Britanniassa on vahva osallistumisen kulttuuri yhteisten asioiden hoidossa, se näkyy myös vahvana vapaaehtoistyön sektorina. Esimerkiksi oppilaitoksissa on vapaaehtoistyön opintojaksoja tai koulupäivään voi sisältyä vapaaehtoistyötä järjestöissä.

Osallistujat kokivat saaneensa matkalta uutta tietoa yhteiskunnallisesta yrittämisestä ja uskoa yrittämisen mahdollisuuksiin myös kotimaassa. Keskustelua herätti yhteiskunnallisen yrittämisen moninaiset määritelmät, tavattujen yrittäjien reipas ja osaava ote liiketoiminnassa ja samalla myös vahva halu tehdä työtä yhteiseksi hyväksi. Social Value Act –seminaarissa opittiin, miten laki, joka on velvoittanut julkista sektoria hankinnoissaan mittaamaan niiden sosiaalisia vaikutuksia, on toteutunut käytännössä. Iso-Britanniassa on nyt kaupunkeja, jotka ovat saaneet käyttöönsä tunnuksen ”Social Enterprise Place”. Matkalaisille jäi tunnelma, että Iso-Britanniassa huomiota kiinnitetään enemmän onnistumiseen kuin epäonnistumiseen ja erilaisista näkemyksistä ja vaihtoehdoista käydään vilkasta keskustelua.

1.2 Kehittämisryhmä ja kumppanit

Asiantuntijana on toiminut kehittämisryhmä ja paikallisena kumppanina Kiihtelyksen kyläyhdistys. Selvityksen edetessä tilaisuuksiin ja kotimaan opintomatkalle ovat osallistuneet aktiivisesti myös muiden kyläyhdistysten edustajat. Lisäksi on kuultu asiantuntijoita ja keskusteltu yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittäjien kanssa. Kehittämisryhmässä ovat olleet mukana:

- maaseututoimija Juhani Rouvinen, Kiihtelyksen kyläyhdistys ry
- lehtori Jorma Suomalainen, Kiihtelyksen kyläyhdistys ry
- toiminnanjohtaja Elina Pajula, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry
- toiminnanjohtaja Antero Lehikoinen, Pohjois-Karjalan Kylät ry
- johtaja Risto Ravattinen, Joensuun Seudun Kehittämisyhtiö Josek Oy
- johtaja Tuomas Lappalainen, Karelia ammattikorkeakoulu
- apulaisprofessori Anu Puusa, Itä-Suomen yliopisto
- tutkimus- ja kehitysjohtaja Kaija Majoinen, Kuntaliitto
- pääluottamushenkilö Heli Toroskainen, Joensuun kaupunki
- kehittämisasiantuntija Tuula Kiviniemi, Joensuun kaupunki
- tuotantojohtaja Pekka Kuosmanen, Joensuun kaupunki

Kehittämisryhmä on kokoontunut viisi kertaa, yhdessä kokouksessa olivat mukana kyläyhdistysten edustajat. Kehittämisryhmä on peilannut henkilöstön ja kuntalaisten esittämiä toiveita ja näkemyksiä omaan asiantuntemukseensa ja

pohtinut, mitä yhteiskunnallinen yritystoiminta voisi olla Kiihtelysvaarassa ja mitä sen käynnistäminen vaatisi. Asiantuntijavieraita ovat olleet professori Matti Turtiainen Itä-Suomen yliopistosta ja toimitusjohtaja Riitta Nyberg Osuuskunta Hyväntekijästä.

YHTEISÖLLINEN YRITYSMUOTO

Kun yhdistetään henkilöstön ja kuntalaisten toiveet kehittämissryhmän asiantuntemukseen, yritysmuodoksi on valikoitunut osuuskunta ja yritystoiminnan viitekehyyksi yhteisötalous.

Voidaan puhua yhteisön yhteisestä yrityksestä, joka pystyy joustavasti vastaamaan muuttuviin palvelutarpeisiin, luomaan osallisuuden mahdollisuuksia kuntalaisille ja tuottamaan sektorirajat ylittäviä ja asiakaslähtöisiä palveluja.

Yhteisöllinen toimintatapa ja yhteiskunnallisen yrityksen toimintaperiaatteet avaavat rahoitusmahdollisuuksia toiminnan kehittämiseksi, jotka eivät ole muiden yritysten tai kaupungin haettavissa.

2 YHTEISKUNNALLINEN YRITYSTOIMINTA

Kansainvälistyvässä maailmassa yritysten oma vastuu toimintansa merkityksestä ja vastuullisuudesta korostuu lainsäädännön rinnalla tai se korvaa puuttuvaa lainsäädäntöä. Yritykset nähdään yhä useammin yhteiskunnallisten ongelmien ketterinä ja luovina ratkaisijoina. Euroopan unionissa (EU) yhteiskunnallisilla yrityksillä ei ole yhtä määritelmää. Yhteistä käsitteelle on, että yritykset omistautuvat yhteiskunnallisten tai yhteisöllisten tavoitteiden toteuttamiseen ja investoivat tuottoaan tavoitteiden hyväksi. Yritystoiminnan päätoimialat EU-maissa ovat työttömien työelämään integrointi, koulutus ja kuntoutus sekä henkilökohtaiset sosiaalipalvelut (esim. lastenhoitopalvelut, ikäihmisten palvelut, palvelut heikommassa asemassa oleville, lähipalvelut). Yhteiskunnallisten yritysten toiminnan nähdään tukevan lähiöiden ja maaseutualueiden kehittämistä ja elinvoimaa. (Kostilainen & Pättiniemi 2013, 89.)

2.1 Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa

Työ- ja elinkeinoministeriö asetti ajalle 21.6.2010–31.1.2011 työryhmän selvittämään yhteiskunnallisen yrittäjyyden soveltumista Suomeen. Tavoitteena oli määritellä liiketoimintamalli, joka erottaisi yhteiskunnallisen yrityksen vastuullisesta yritystoiminnasta ja hyväntekeväisyyden harjoittamisesta. Työryhmän esityksen pohjalta Suomalaisen Työn Liitto lanseerasi yhteiskunnallisen yrityksen merkin vuonna 2011. Yhteiskunnallisen yrityksen merkin tärkeimmät kriteerit ovat:

- yrityksen ensisijainen tarkoitus ja tavoite on yhteiskunnallisen hyvän tuottaminen ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen
- **yritys käyttää suurimman osan voitostaan liikeideansa mukaisen yhteiskunnallisen hyvän tuottamiseen tai toimintansa kehittämiseen**
- liiketoiminnan avoimuus ja läpinäkyvyys
- **sitoutuminen henkilöstöön sekä työhyvinvoinnin ja henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksien kehittämiseen**
- asiakaslähtöisyys liiketoiminnan kehittämisessä ja kiinteät suhteet yrityksen lähiyhteisöihin, paikallistalouden kehittäminen

Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan julkisen talouden tila, väestön ikärakenteen kehitys ja lakisääteisten palvelujen turvaaminen on hankala haaste. **Tarvitaan toimintamalleja, joilla toiminnan tuloksellisuutta voidaan parantaa sekä asiakaslähtöisiä konsepteja, jotka edistävät hyvinvointia ja ennaltaehkäisevät kalliin hoidon ja hoivan tarvetta.** Yhteiskunnallinen yrittäjyys laajentaa käsitystä yritystoiminnasta ja lisää yritystoiminnasta kiinnostuneiden tahojen ja henkilöiden määrää. Ulkomaisten esimerkkien valossa yhteiskunnallisia yrityksiä voisi syntyä seuraavista syistä:

- säätiöiden, järjestöjen ja yhdistysten liiketoiminnan yhtiöittäminen
- nuoret tai uudentyyppistä yrittäjyyttä hakevat henkilöt, joiden arvomaailmaan perinteinen yrittäjyys ei sovellu (ns. new economy –yrittäjät)
- henkilöstön perustamat yritykset julkisessa palvelutuotannossa
- pk-yritykset, joiden toiminnassa arvopohjaisuus ja toimialan yhteiskunnallinen merkityksellisyys ja tavoitteet jo nyt korostuvat (Laiho ym. 2011, 9.)

Tavoitteena tässä selvityksessä ei ole luoda vastakkainasettelua muiden yritysten ja yhteiskunnallisten yritysten välillä, vaan tuoda esille vaihtoehto, joka asetuu vastuullisen yritystoiminnan ja yleishyödyllisen järjestötoiminnan välimaastoon eli on osa yhteisötaloutta. Tarkoitus ei ole myöskään asettaa julkisen ja yksityisen sektorin toimintaa vastakkain. Muualla Euroopassa, erityisesti Iso-Britanniassa, yhteiskunnallinen yritystoiminta on vahvassa kasvussa ja sillä on laaja sekä kuluttajien että poliittisten päätöksentekijöiden tuki.

Taulukko 3. Yhteiskunnallisen yritystoiminnan määritelmä Suomessa (www.arvoliitto).

YHTEISKUNNALLISET YRITYKSET					
	VOITTOA TAVOITTELEMATON ORGANISAATIO, ei kaupallista toimintaa	VOITTOA TAVOITTELEMATON ORGANISAATIO, jolla kaupallista toimintaa	TUETTU YRITYS, jolla on yhteiskunnallista toimintaa	Yrityksellä on YHTEISKUNNALLINEN TEHTÄVÄ	Yrityksellä on KAUPALLINEN PROFIILI
PÄÄMÄÄRÄ	yhteiskunnallinen	yhteiskunnallinen	yhteiskunnallinen	yhteiskunnallinen	kaupallinen
TOIMINTA	yhteiskunnallista	yhteiskunnallista ja kaupallista	yhteiskunnallista ja kaupallista	yhteiskunnallista ja kaupallista	markkinaehtoinen
KAUPALLINEN TOIMINTA	ei kaupallista toimintaa	jonkin verran	merkittävää	erittäin tärkeää	kriittinen
RESURSSIPERUSTA	tuet, vapaaehtoistyö	1. tuet, vapaaehtoistyö 2. tulot kaupallisesta toiminnasta	1. tulot kaupallisesta toiminnasta 2. tuet, vapaaehtoistyö	tulot kaupallisesta toiminnasta	tulot kaupallisesta toiminnasta
VOITTO	voittoa tavoittelematon	voitto investoidaan oman päämäärän mukaiseen toimintaan	voitto investoidaan oman/muuhun yhteiskunnallisen päämäärän mukaiseen toimintaan	voitto investoidaan oman/muuhun yhteiskunnallisen päämäärän mukaiseen toimintaan	uusinvestoinnit, lahjoitukset

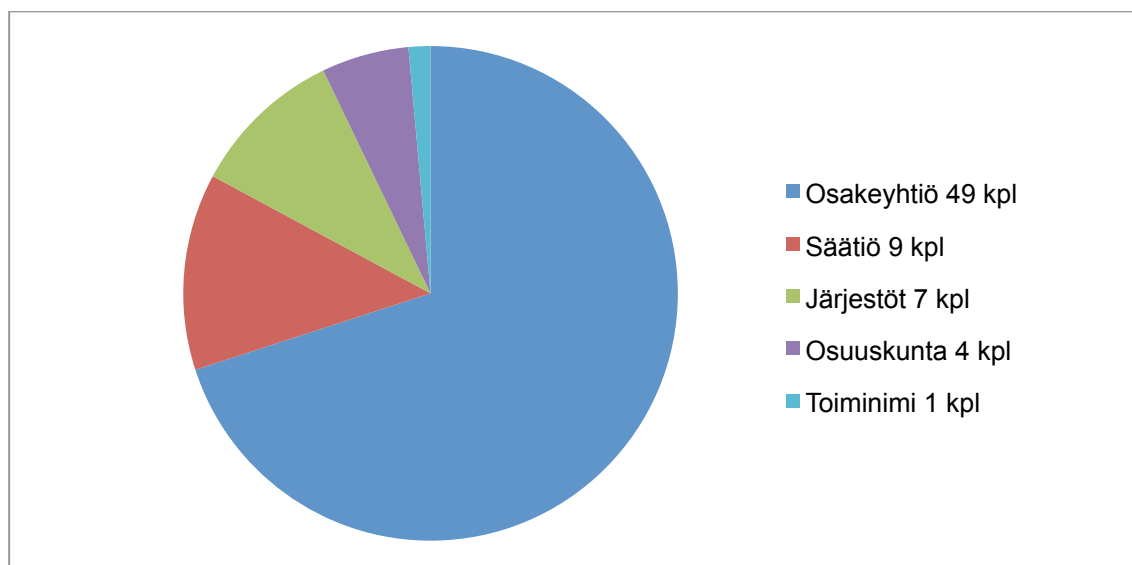
Suomessa on iso ja pitkän historian omaava osuuskuntaliike sekä laaja järjestösektori, jotka voisivat täyttää yhteiskunnallisen yritystoiminnan tunnusmerkit. Tutkijoiden arviot yhteiskunnallisen yrityksen kriteerit täyttävistä yrityksistä vaihtelevat 5.000 – 15.000 yrityksen välillä. Yhteiskunnallisella yrityksellä ei ole erityisasemaa esimerkiksi verotuksen tahi yritysrahoituksen osalta. Esityksiä ai-

heen tiimoilta on kuitenkin jo tehty. Yhteiskunnalliset yritykset perustivat syksyllä 2014 edunvalvojakseen Arvo-liiton, joka kuuluu Elinkeinoelämän keskusliittoon. Suomalaisen Työn Liitto vastaa merkin tunnetuksi tekemisestä ja sisällön kehittämisestä. Sosiaalisen ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkijat ovat perustaneet FinnSERN ry:n, joka edistää tutkimusta ja järjestää tutkijoiden kohtaamisia ja seminaareja.

Yhteiskunnallisen yrityksen merkki on myönnetty 70 yritykselle/yhteisölle 31.3.2015 mennessä. Suuri osa osakeyhtiöistä on sosiaali- ja terveysjärjestöjen tai säätiöiden omistamia. Pohjois-Karjalassa merkki on kuudella yrityksellä/yhteisöllä:

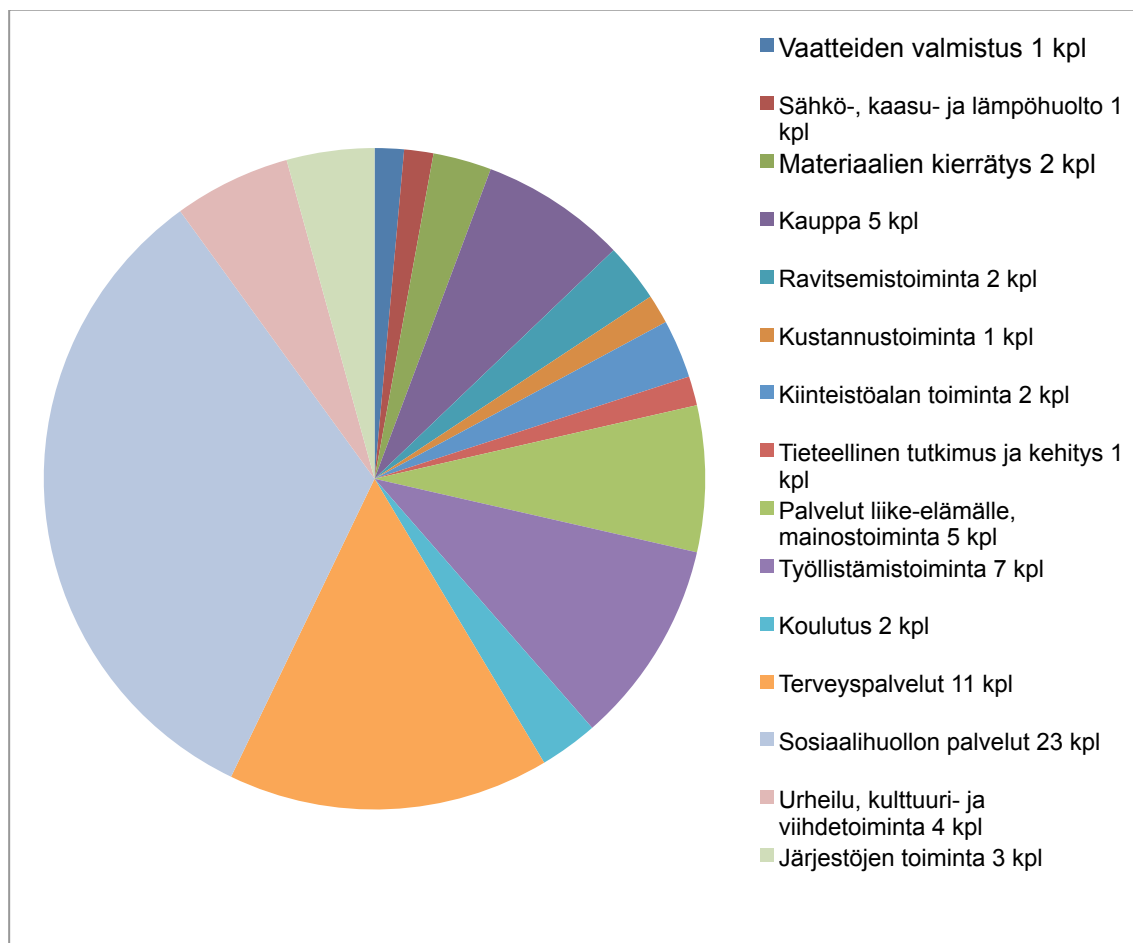
- Honkalampi-säätiö (asumis-, kuntoutus- ja ohjauspalvelut, työvalmennus)
- Tietotaito Group Suomi Oy, Joensuu (yksilö-, perhe- ja työelämän palvelut)
- Sosiotaito Oy, Nurmes (lastenhuollon perhepalvelut)
- Perhekoti Rinkilänmäki, Tohmajärvi (kehitysvammaisten perheasuminen)
- Hyväntekijä Osuuskunta (ekologisten ja eettisten tuotteiden kauppa)
- Pohjois-Karjalan Mielenterveydentuki ry (mielenterveyskuntoutujien palvelut)

Taulukko 4. Yhteiskunnallisten yritysten yhtiömuodot (www.suomalainentyo.fi).

Suurin osa yhteiskunnallisista yrityksistä tuottaa sosiaali- ja terveystalvuuja, myös työllisyyspalvelujen tuottaminen on merkittävä toimiala. Yritysten toimialojen kirjo on kuitenkin alkanut kasvaa. Mukana on hyvin suuria yrityksiä kuten Veikkaus Oy ja pieniä yhdistyksiä kuten Eräjärven kehittämissyhdistys ry. Ajantasainen luettelo yrityksistä löytyy Suomalaisen Työn Liiton internetsivuilta www.suomalaintyo.fi

Taulukko 5. Yhteiskunnallisten yritysten yhtiömuodot (www.suomalaintyo.fi)

2.2 Yhteiskunnallinen yritystoiminta Iso-Britanniassa

Iso-Britanniaa pidetään yhteiskunnallisen yritystoiminnan edelläkävijänä Euroopassa ja se on ollut Työ- ja elinkeinoministeriön mallina yhteiskunnallisen yritystoiminnan määrittelyä ja sisältöä haettaessa. Maassa on laadittu erityisohjelmia sekä otettu yhteiskunnallinen yritystoiminta vahvasti mukaan julkisten palvelu-

jen uudistamisessa. Valtio on rahoittanut yritysten omia organisaatioita, kampanjoita, neuvontapalveluja ja investointeja. Koko poliittinen kenttä tukee yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämistä. Yritykset ovat olleet yhteenliittymien ja kampanjoiden avulla vahvasti vaikuttamassa lainsäädäntöön ja kuluttajien ostopäätöksiin. (Bland 2010, 93 – 95.)

Kuva 2. Esimerkki Social Enterprise UK:n kampanjasta, jolla pyritään vaikuttamaan poliittisiin päätöksentekijöihin. (www.socialenterprise.org.uk)

Nykyinen konservatiivihallitus on lanseerannut ohjelman *Big Society* vuonna 2010. *Big Society* siirtää päätösvaltaa ja resursseja keskushallinnolta paikallishallinnolle, yhteisöille, yrityksille sekä kansalaisille ja pyrkii luomaan uutta toimintaa ja osallisuutta. Tavoitteena on, että paikallisyhteisöt, kolmas sektori sekä yhteiskunnalliset yritykset ja osuuskunnat kehittyisivät edelleen ja muodostaisivat yhdessä pienten yritysten kanssa konsortioita, jotka ottaisivat itselleen merkittävän roolin julkisten palvelujen tuotannossa. Palveluiden saatavuuden ja laadun ja innovaatioiden vuoksi pidetään välttämättömänä, että palveluiden tuotantoa hajautetaan erilaisille toimijoille, jotka kilpailevat keskenään ja joille maksetaan tuloksista. (Haavisto 2011, 10.)

Yleisimmät yhteiskunnallisten yritysten muodot ovat osakeyhtiöitä, joissa omistajuus tai vastuu perustuu jäsenyyteen ja rajoitettuun takaukseen (company limited by guarantee) tai osakkeiden rajoitettuun omistukseen (company limited by shares). Lisäksi käytetään demokraattisen taloudellisen yhdistyksen mallia

(industrial and provident societies). Rajoitetun voitonjaon vuoksi yritys voi saada hyväntekeväisyysorganisaation statuksen, mistä seuraa etuja verotuksessa ja investointien rahoituksessa. (Bland 2010, 38.) Vastaavia yritysmuotoja ja vapauksia verotuksen osalta ei ole Suomessa.

Sandwell Community Caring Trust (SCCT)

Sandwell Community Caring Trust (SCCT) on hyvä esimerkki yhteiskunnallisen yrityksen synnystä Iso-Britanniassa. SCCT perustettiin kunnan talousahdingon seurauksena vuonna 1997. Kunta yksityisti vanhustenkodin ja tarjosi henkilöstölle mahdollisuutta perustaa yritys toimintaa jatkamaan sekä sitoutui ostamaan palveluja uudelta yritykseltä. Yrityksen palvelukseen siirtyi 82 työntekijää. Yritysmuodoksi valittiin osakeyhtiö hyväntekeväisyysorganisaation aseman kanssa. Yritysmuodon vuoksi SCCT sai verohelpotusta sekä se pystyi hakemaan investointitukea, mitä yksityinen tai kunnallinen organisaatio ei olisi saanut.

Yksityistämisen ja yhtiöittämisen myötä organisaatiokulttuuri muuttui täysin. Yrityksen hallitukseen kuuluu työntekijöitä ja työntekijät ovat mukana päätöksenteossa mahdollisimman paljon. Kunnalla työntekijöiden vaihtuvuus oli suuri ja sairauspoissaolojen määrä 22 päivää/vuosi/työntekijä. Omistajanvaihdoksen jälkeen sairauspäiviä oli enää yksi/vuosi/työntekijä ja työntekijöiden vaihtuvuus väheni alle 4 %:iin. Hallintorakennetta ohennettiin ja johdosta poistettiin välikerros, jolloin hallintokulut laskivat 22 %:sta alle 6 %:iin. Kertyneet säästöt ohjattiin palvelujen parantamiseen. SCCT:n yhden vanhuksen hoitokustannus on 374 €/viikko, kun vastaava hinta kunnallisessa hoidossa oli 749 €/viikko.

SCCT:n menestyksen salaisuutena on henkilökunnan osallistaminen ja voimaantuminen sekä laadun ja palvelujen jatkuva kehittäminen. SCCT kehittää uusia palveluja kunnan ja asiakkaiden kanssa. Uusi palvelu on esimerkiksi vammaisten lasten vuorohoitoyksikkö, jossa lapset voivat yöpyä vanhempien ottaessa hengähdystauon. (Bland 2010, 53-54.)

Yhteiskunnallisen yritystoiminnan erityispiirteitä Iso-Britanniassa:

- lähes kolmannes yrityksistä on perustettu viimeisen kolmen vuoden aikana, yritysmuoto kiinnostaa erityisesti nuoria yrittäjiä
- uusia yhteiskunnallisia yrityksiä syntyy kolme kertaa enemmän kuin muita pieniä ja keskisuuria yrityksiä
- uudet yritykset toimivat vanhoja useammin sosiaali- ja terveysalalla ja koulutuksessa
- 38 % yrityksistä toimii köyhimmillä alueilla

- 52 % yrityksistä palkkaa vaikeasti työllistyviä henkilöitä
- yritysten liikevaihto kasvaa muita yrityksiä nopeammin
- yrityksistä 63 % uskoo liikevaihdon kasvavan seuraavien 2–3 vuoden aikana (vrt. muut yritykset 37% v. 2013)
- vahvoja kampanjoita ja yritysten yhteenliittymiä
- useita määritelmiä ja yritysmuotoja, arvio noin 160.000 yritystä

3 YHTEISÖLLINEN YRITYSTOIMINTA

Yhteisötalous on Suomessa talouden osa-alue, jonka käsitteistö ei ole selkiintynyt ja sen sisältö myös vaihtelee käyttäjän ja käyttöyhteyden mukaan. Muualla Euroopassa yhteiskunnalliset yritykset lasketaan osaksi yhteisötaloutta yhdessä osuuskuntien, keskinäisten yhtiöiden, yhdistysten ja säätiöiden kanssa. Euroopan unionin alueella yhteisötaloudessa toimii noin 2 miljoonaa yritystä, jotka työllistävät 11 miljoonaa ihmistä. Jäseniä näissä yrityksissä on yhteensä yli 160 miljoonaa. Koska osuuskuntatoimintaa pidetään osana yhteisötaloutta sekä eurooppalaisissa että kansallisissa määritelmissä, yhteisötalouden käsitettä tarkastellaan lähemmin. (Laurinkari 2010, 5.)

Euroopan unionin tasolla toimiva *Social Economy Europe* –organisaatio (2015) määrittelee yhteisötalouden seuraavasti:

Social Economy enterprises and organisations are economic and social actors present in all sectors of society, which are set up in order to meet citizens' needs.

Above all they are characterised by their purpose: a different way of doing business which continuously associates the general interest, economic performance and democratic operation.

Social Economy includes cooperatives, mutual societies, associations and foundations as well as new forms of businesses which share the values defined in Social Economy Europe's Charter of principles.

3.1 Yhteisötalous Suomessa

HL Niina Immonen tutki väitöskirjassaan (2006) *Yhteisötalous Suomessa - sisäpiirin slangia vai uutta yhteistyön taloutta* ensimmäistä kertaa, miten suomalainen yhteisötalous määrittyy suhteessa julkiseen-, yksityiseen- ja kolmanteen sektoriin ja mitä yhteisötaloudella ylipäätään voisi suomalaisessa kontekstissa tarkoittaa. Tutkimuksessa jäsennettiin yhteisötalouden ilmiötä kartoittamalla sen rajoja suhteessa eurooppalaiseen keskusteluun ja käsitteisiin *third system, non-profit ja social enterprise*. Lisäksi tutkimuksessa tutkittiin suomalaisen yhteisötalouden juridista määrittymistä sekä taloudellisia vaikutuksia.

Immosen mukaan suomalainen yhteisötalous jäsentyy kolmannen-, julkisen- ja yksityisen sektorin rajapinnoille mutta muodostaa itsenäisesti mitattavissa olevan taloudellisen toiminnan alueen. Suomalaisessa yhteisötaloudessa toimii osuuskuntia, keskinäisiä yhtiöitä sekä yhdistyksiä ja säätiötä. Yhteisötalouteen kuuluvilla yhdistyksillä ja säätiöillä on selkeä liiketoiminnallinen ulottuvuus toiminnassaan. Yhteisötalous sijoittuukin yritystoiminnan ja yleishyödyllisen toiminnan välimaastoon. Työ- ja elinkeinoministeriö on määritellyt yhteisötalouden seuraavaksi:

Yhteisötalous on pääosin osuuskuntien, keskinäisten yhtiöiden, yhdistysten ja säätiöiden harjoittamaa taloudellista toimintaa, jonka tavoitteena on demokraattisen yhteistyön avulla edistää jäsenen ja ympäröivän yhteisön sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää hyvinvointia.

3.2 Osuuskuntatoiminta

Suomeen osuustoiminta-aate kulkeutui 1800-luvun lopulla, sortovuosien alussa. Aatteen isänä Suomessa pidetään taloustieteilijä ja professori Hannes Gebhardia. Maaseudun väki ja kaupunkien työväestö alkoivat muodostaa demokraattisia yhteenliittymiä eli osuuskuntia erityisesti elintarviketuotannon ja kaupan aloille. Kun mukaan lasketaan myös vakuutusalan osuustoiminta eli keskinäiset yhtiöt, Suomessa toimii nyt noin 4 500 osuuskuntaa, joilla on yhteensä noin 7 miljoonaa jäsentä. Pörssiyrityksillä on vastaavasti vajaat 800 000 omista-

jaa. Suomi on asukaslukuun ja kansantuloon suhteutettuna maailman vahvin osuustoiminnan maa sekä jäsenistön määrän että liikevaihdon suuruuden osalta. (Laurinkari 2010, 20.)

Yhteisötalouden käsitteen mukaisesti osuuskunta on yhtäältä liiketaloudellinen ja toisaalta jäsentensä hyvinvointia tavoitteleva yhteisö. Osuuskunnan jäsenet määräävät ja ohjaavat organisaationsa tavoitteita. Jäsenillä on osuustoiminnassa kaksoisrooli: he voivat olla sekä omistajia että asiakkaita. Jäsen voi olla myös osuuskunnan työntekijä. (Laurinkari 2010, 22.) 1990-luvun laman siivittämänä Suomessa on koettu osuuskuntatoiminnan uusi tuleminen, niin sanottuja *uusosuuskuntia* on perustettu erityisesti työllistämään tahi edistämään jäsenistönsä työllistymistä.

Selvityshankkeessa on tultu tulokseen, että osuuskunta soveltuu asetettuihin tavoitteisiin parhaalla tavalla. Osuuskunta mahdollistaa jäsenistön määrän kasvattamisen arvoperusteisesti sekä henkilöstön jäsenyyden pienellä panoksella.

Osuustoiminta on osuuskunnan muotoon järjestettyä taloudellista ja sosiaalista yhteistoimintaa jäsenten tarpeiden tyydyttämiseksi, tai kuten Kansainvälinen osuustoimintaliike ICA sen määrittelee: osuuskunta on itsenäinen henkilöyhteisö, johon jäsenet liittyvät vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeitaan ja tavoitteitaan.

4 JULKISET HANKINNAT JA YHTEISKUNNALLINEN YRITYSTOIMINTA

Julkinen hallinto on tällä hetkellä instituutio, jolla olisi parhaimmat valmiudet edistää talouselämän muutoksia vastuullisen ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan osalta. Julkinen sektori voi samalla parantaa omaa tehokkuuttaan sekä yksityisen että kolmannen sektorin toimintaympäristöä. (Sitra 2013, 25.) Selvitys EU-maiden julkisen hallinnon toimenpiteistä yritysten vastuullisuuden edistämi-

seksi osoittaa, että Suomen julkinen hallinto ei kuulu parhaimmiston. Arvioituja toimenpiteitä ja käytäntöjä ovat olleet muun muassa tiedottaminen, palkinnot, ekologisesti ja sosiaalisesti vastuullisten projektien määrä ja uudet säädökset. (Jutila 2008, 6.)

4.1. Euroopan unionin hankintalainsäädäntö

Euroopan unionin politiikka lähtee yritysten välisestä kilpailuneutraliteetista ja säätelee valtion tukia yrityksille, jotta kilpailuvääristymisiä ei syntyisi. Toisaalta se näkee sosiaalisten yritysten ja yhteiskunnallisten yritysten olevan yhteiskunnallisesti hyödyllisiä ja ajavan sosiaalisen Euroopan päämääriä. (Filatov 2013, 89.) Julkisia hankintoja koskevaan sääntelyyn ja kilpailuttamiseen on Suomessa vaikuttanut keskeisesti Euroopan unioni EU (European Union) ja sen julkisia hankintoja koskevat säännöt. EU:n komissio toteaa, että yhteisön lainsäädäntö tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia julkisia hankintoja tekeville ottaa hankintamenettelyissä huomioon sosiaaliset ja ekologiset näkökohdat. (Jutila 2008, 56.)

Euroopan unioni on uudistanut julkisia hankintoja koskevia direktiivejään huhtikuussa 2014. Direktiivit uudistavat lähes kokonaan nykyisen hankintoja koskevan EU-sääntelyn. Kataisen hallituksen rakennepoliittisessa ohjelmassa (2011) linjattiin, että Suomen hankintalainsäädännön kokonaisuudistus valmistellaan direktiivien pohjalta. Uusien hankintadirektiivien tavoitteena on lisätä hankintakäytäntöihin joustavuutta, parantaa pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksia osallistua tarjouskilpailuihin sekä huomioida paremmin sosiaaliset ja ekologiset näkökulmat. Myös hankintamenettelyjen valvontaa halutaan lisätä. (TEM 2015.) Euroopan unioni on perustanut jäsenmaiden virkamiehistä ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden asiantuntijoista neuvoa-antavan ryhmän, joka seuraa sosiaalisten ja ekologisten näkökulmien toteutumista julkisissa hankinnoissa (Filatov 2013, 92).

4.2. Hankintalaki ja yhteiskunnallinen yritystoiminta

Kuntien tekemiä hankintoja ja palveluiden kilpailuttamista säätelevät *laki julkisista hankinnoista* (348/2007), *erityisalojen hankintalaki* (349/2007), *hankinta-asetus* (614/2007) ja *laki julkisista hankinnoista annetun lain muuttamisesta* (321/2010). Hankintalain (348/2007) tavoitteena on ”tehostaa julkisten varojen käyttöä, edistää laadukkaiden hankintojen tekemistä sekä turvata yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuolisia mahdollisuuksia tarjota tavaroita, palveluita ja rakennusurakointia julkisten hankintojen tarjouskilpailuissa”.

Lain mukaan hankintayksikkö voi asettaa hankinnoille erityisehtoja, jotka voivat koskea ekologisia ja sosiaalisia näkökohtia, kuten työoloja ja työehtoja tai vammaisten palvelukseen ottamista. Edellytyksenä on, että näistä ehdoista on ilmoitettava ilmoituksessa tai tarjouspyynnössä. (Jutila 2008, 61–62.) Joihinkin julkisiin hankintoihin on jo sisällytetty työllistämiskriteerejä, joiden mukaan palvelun tarjoajan tulee työllistää tietty määrä vajaakuntoisia tai pitkäaikaistyöttömiä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 43).

4.3. Sosiaaliset kriteerit julkisissa hankinnoissa

Sosiaali- ja terveystaloudellisia palveluja tuottaville yrityksille ja yhteisöille julkinen sektori on usein isoin asiakas joko suoraan tai asiakkaan saaman julkisen tuen kautta. Työ- ja elinkeinoministeriön yhteiskunnallisten yritysten liiketoimintamallia pohtinut työryhmä (2011) esitti, että kuntien tulisi rakentaa pitkäkestoisia kumppanuuksia yksityisten palveluntuottajien kanssa ja ottaa käyttöön sosiaalisia kriteereitä julkisissa hankinnoissa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu sosiaalisesta ostamisesta (2010) lähtee siitä, että edistämällä sosiaalisia näkökulmia julkinen sektori antaa yrityksille kannustimen kehittää yhteiskuntavastuuta ja samalla mahdollisuuden luoda innovatiivisia palveluita ja tuotteita.

Joensuun kaupungin hankintaohjelmassa (2014) todetaan, että se toteuttaa Joensuun strategian 2013–2016 neljää kriittistä päämäärää: yrittäjäystävällisyys ja työllisyys, toimintatapojen ja tuotannon uusiminen, vetovoima ja hyvinvointia

edistävä ympäristö. Ohjelmassa todetaan myös, että hankintojen kehittämisen tavoitteena on, että innovatiivisuus, kustannustehokkuus, laatu, ympäristö- ja sosiaaliset kriteerit sekä seudun elinkeinovoimaisuus tulevat yhä useammin huomioituksi.

4.4. Sosiaalisten vaikutusten mittaaminen

Sosiaalisten vaikutusten mittaamiseen on jo kehitetty erilaisia mittareita ja menetelmiä, näistä tunnetuimpia on Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa kehitetty *SROI-analyysi* (Social Return on Investment). SROI-analyysissä tavoitteena on saada selville organisaation tuottamien sosiaalisten hyötyjen ja toimintaan käytettyjen resurssien välinen SROI-suhdeluku. Keskeisenä ajatuksena on sidosryhmänäkökulma, jossa erotellaan organisaatioon panostavat ja sen toiminnasta hyötyvät ryhmät. Panostuksille ja hyödyille annetaan rahamääräinen arvo ja myös vaikutuksille pyritään löytämään kiistaton arvo, joka voidaan mitata rahassa.

Sofie-menetelmä on suomalainen innovaatio, joka on kehitetty SROI-analyysin pohjalta ja se sopii erityisen hyvin yhteiskunnallisten vaikutusten arviointiin. Sofie-menetelmä mittaa taloudellisen tuloksen lisäksi myös sosiaalisia ja ympäristöön kohdistuvia vaikutuksia. Sosiaalisten vaikutusten mittaaminen ja menetelmien kehittäminen on oleellinen osa yhteiskunnallisen yrityksen toimintaa ja kehittämiskumppanuuden kautta Kiihtelysvaarassa luodut toimintamallit voisivat olla kaupungin käytössä omissa yksiköissä ja niitä voisi hyödyntää myös muissa hankinnoissa. Muun muassa tamperelainen yhteiskunnallinen yritys kaks.nolla Oy käyttää Sofie-menetelmää arvioidessaan toimintaansa ikäihmisten hoivakodissa Kotikonnussa. Hyvät käytännöt ja menetelmät toimintaa arvioidessa ovat toki myös muiden kuin yhteiskunnallisten yritysten käytettävissä.

YHTEISKUNNALLINEN YRITYS JA KEHITTÄMISKUMPPANUUS

Yhteiskunnallisen yrityksen näkökulmasta nykyinen hankintalaki on selkein määritellään työllistämiskriteereitä, ekologisten ja sosiaalisten kriteereiden käyttö sen sijaan ei ole yhtä yksiselitteistä. Nykyisen hankintalain mukaan yhteiskunnallinen yritys ei saa suoraan kilpailuetua tuotemerkin avulla, vaan se on samassa asemassa muiden yritysten kanssa.

Mikäli kaupunki solmii yrityksen kanssa sopimuksen kehittämiskumppanuudesta, toiminta voidaan mahdollisesti käynnistää ilman kilpailutusta ns. suorahankintana. Tällöin pitää pystyä osoittamaan, että kyse on tutkimus- ja kehittämishankkeesta ja että tulokset ovat laajasti hyödynnettävissä. Hankintayksikön oma taloudellinen tai muu panostus toteutukseen on myös merkittävä. Kehittämishankkeen päätyttyä yritystä koskee sama hankintalainsäädäntö kuin muitakin yrityksiä.

Selvityksessä asiantuntijana hankintalain osalta on kuultu professori Matti Turtiaista Itä-Suomen yliopistolta, hankinta-asiamies Päivi Halosta ja projektipäällikkö Marjo Pakarista Josek Oy:stä sekä johtaja Mika Purmosta Joensuun kaupungin hankintatoimesta.

5 OSALLISUUS JA VAIKUTTAMINEN

Siun Sote-hankkeen myötä Pohjois-Karjala on noussut hyväksi esimerkiksi siitä, kuinka asiantuntijoita, työntekijöitä ja kuntalaisia kuulemalla voidaan luoda uutta yhteishenkeä ja tahtotilaa muutoksen kynnyksellä. Kansalaisten tai asiakkaiden osallisuuden kehittäminen sosiaali- ja terveystaloudissa on alati haastavaa, ja siihen on paneuduttava tosissaan. Myös muualla Suomessa on pohdittu kansalaisten osallistamista. Jyväskylän yliopiston Kokkolan yliopistokeskus Chydenius toteutti *Kansalaisosallistuminen ja maaseudun hyvinvointipalvelut (KAMPA)* -hankkeen vuosina 2011 - 2013. Hankkeessa tutkittiin, miksi työ kuntalaisten aktivoimiseksi kannattaa (Matthies & Rantamäki 2013, 14):

- tarjottavat palvelut ja kansalaisten tarpeet kohtaavat paremmin
- tiedonkulku ja läpinäkyvyys paranevat: tiedetään mitä kansalaiset jo tekevät ja mitä viranomaiset
- lähipalvelujen saatavuutta voidaan varmistaa kansalaisten omalla toiminnalla erityisesti etäällä isoista palvelukeskuksista

- kansalaisten kehittämät toimintamallit ovat yhteisöllisiä ja niissä sektorirajat ylittyvät mutkattomammin.
- palvelujen painopiste siirtyy kalliista korjaavista palveluista ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen.
- tutkimusten mukaan palvelunkäyttäjien osallistuminen palvelujen kehittämiseen voi säästää kustannuksia jopa 30 %.

5.1 Lähidemokratia Kiihtelysvaarassa

Kiihtelysvaaran kyläyhdistykset ovat lähteneet rakentamaan omanlaistaan lähidemokratian muotoa, *pitäjäneuvostoa*. Ajatus pitäjäneuvostosta syntyi Joensuun kaupungin viimeisimpien kuntaliitosneuvottelujen aikaan. Pitäjäneuvoston perustamiseen liittyi Kiihtelysvaaran julistautuminen pitäjäksi, pitäjäjulistus luovutettiin kaupungille 20.10.2014. Pitäjäneuvostoa valmisteleva työryhmä, johon kaikki kyläyhdistykset ovat nimenneet edustajansa, jatkaa valmistelua yhteistyössä kaupungin kanssa. Tavoitteena on toimiva keskusteluyhteys ja yhteistyö mahdollisen yhteiskunnallisen yrityksen ja pitäjäneuvoston välillä.

Pitäjäjulistuksessa todetaan seuraavaa:

Pitäjätoimijan ja kaupunkihallinnon yhteistyöllä ja kaupungin toimintaan osoittamalla resursseilla kyläyhdistykset tavoittelevat alueen väestön lisääntyvien osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksien myötä toimintaa, joka edesauttaa Kiihtelysvaaran pitäjän positiivista kehitystä. Tässä kehitystyössä hyödynnetään mm. niitä resursseja, joita Joensuun kaupungilla Kiihtelysvaaran pitäjän alueella on jo nyt olemassa. Pitäjätoiminta mahdollistaisi kaupungin käyttöön uutena voimavarana ns. suoran demokratian toimintamallin, joka todennäköisesti toisi koko kaupungin kehittämislle lisää arvoa.

Pitäjäksi julistautumisen tarkoituksena on nostaa esille Joensuun kaupunkiin liittyneen kunnan alueen, joka ei välittömästi liity nykyiseen kaupunkitaajamaan, *erityisasema niin palvelujen säilymisen, alueen elinvoiman ja demokratian kehittämisen kannalta* ja ylipäätänsä alueella asuvien kuntalaisten hyvinvoinnin ja tulevaisuuden uskon turvaamisessa. Kyläyhdistykset uskovat pitäjä nimityksen vahvistavan alueen asukkaiden identiteettiä ja tuovan lisääntyvän yhteisöllisyyden nykyistä vahvemmassi voimavaraksi. Pitäjä imagolisesti merkitsee toimijaa, jolle kuuluu aktiivinen rooli nykyolosuhteista huolehtimisesta ja tulevaisuuden rakentamisesta.

Pitäjämallillaan Joensuun kaupunki voisi olla yksi edelläkävijä kuntalaisten osallisuus- ja vaikuttamisedellytysten kehittäjänä.

5.2 Vapaaehtoistyön merkitys ja mahdollisuudet

Selvityksen lähtöoletuksena on ollut, että yhteiskunnallinen yritys olisi vapaaehtoistyöntekijöille houkutteleva kohde. Tamperelaisen vanhusten yhteisökoti Kontukodin toiminta tukee tätä käsitystä. Kontukodissa toimii 20 työntekijän lisäksi noin 10 vapaaehtoistyöntekijää ja myös omaiset osallistuvat aktiivisesti yhteisön arkeen. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistyksen toiminnanjohtaja Elina Pajula kertoi kehittämissyöryhmän kokouksessa (2014), mikä tutkimusten mukaan innostaa mukaan vapaaehtoistyöhön:

- sopivan tehtävän ja oman paikan löytyminen, selkeä rooli ja vastuu
- mahdollisuus toteuttaa itseään ja olla luova
- riittävä tuki, koulutus, urapolku, arvostus, palkitseminen ja kiittäminen
- yhteisten sosiaalisten tapahtumien järjestäminen
- alennukset, tavaralahjat, todistukset
- yleinen näkyvyys ja työn yhteiskunnallinen merkitys

Pajulan mukaan vapaaehtoistyöntekijöille olisi enemmän kysyntää kuin on tarjontaa. Pulmia tuottavat vapaaehtoistyöntekijöiden kulukorvauksiin, verotukseen ja ohjaukseen liittyvät kysymykset. Huomiot tukevat Kiihtelysvaaran järjestöjen kokemuksia. Kiihtelysvaaralaiset järjestöt pohtivat yhdistystoiminnan uhkia järjestöillansa 14.1.2015 Särkivaaran kylätalolla. Järjestöt toivoivat yhteistyötä viranomaisten kanssa, rahoitusta ja lisää tiedotuskanavia. Huoli syrjäseutujen palveluista ja asukkaiden kuulemisesta oli yhteinen. Yhteistyöstä yhteiskunnallisen yrityksen kanssa esitettiin seuraavia toiveita:

- yhdistys voisi tuottaa palveluja yritykselle
- yritys toisi mukaan ammattitaitoisia toimijoita
- yhteisiä tilaisuuksia ja koulutuksia
- yritys voisi toimia yhdistysten neuvonantajana
- yritys voisi tuottaa palveluja kylätaloille (hyvinvointi, ruokailu)

YHTEISKUNNALLINEN YRITYS KIIHTELYSVAARALAISTEN OSALLISUUDEN JA VAIKUTTAMISEN TOTEUTTAJANA

Aktiivisuus pitäjäneuvoston perustamisessa ja pitäjäjulistuksessa esitetyt asiat tukevat yhteisöllisen yhteiskunnallisen yrityksen syntymistä ja menestymistä Kiihtelysvaaran alueella. Pitäjäneuvosto voisi kenties kootusti tehdä esityksiä osuuskunnalle pitäjän elinvoiman ja pitäjäläisten hyvinvoinnin tukemiseksi.

Tutkimus, esimerkit ja kuntalaisten kuuleminen vahvistavat käsitystä, että yhteiskunnallinen yritys voisi toimia vapaaehtoistoimintaa tukevana tahona Kiihtelysvaaran alueella. Yritys voisi myös toteuttaa asioita, joihin järjestöillä ei ole voimavaroja. Yritys voisi jakaa tuottojaan järjestöjen toimintaan.

6 TOIMINTASUUNNITELMA

Selvityksen myötä on perustettu yhteisöllistä osuuskuntatoimintaa pohtiva työryhmä helmikuussa 2015. Työryhmään on kutsuttu selvityksen tilaisuuksissa ja opintomatkoilla kiinnostuksensa ilmaisseet henkilöt. Työ osuuskunnan perustamiseksi ja kehittämiskumppanuuden luomiseksi kaupungin kanssa jatkuu selvityksen jälkeen. Työryhmässä on ollut mukana 6–10 henkilöä, lisäksi innostusta osuuskuntaa kohtaan on ollut järjestöilloissa ja selvityksen järjestämissä tilaisuuksissa. Työryhmän ja perustettavan osuuskunnan tukena ovat selvityksen kehittämistyössä olleet henkilöt. Uusi toimintamalli on herättänyt kiinnostusta myös maaseudun elinkeinojen kehittämisestä ja kehittämisestä vastaavien raioittajien parissa.

Pitäjäläisten omistama osuuskunta palvelutuotannossa tukisi asiakasosallisuuden ja asiakasdemokratian toteuttamista. Yhteisöllisen osuuskunnan toiminnan tarkoitus ei ole kerryttää voittoa perustajilleen ja jäsenilleen, vaan toimia rajoitetun voitonjaon periaatteella. Tämä voi innostaa pitäjäläisiä mukaan vapaaehtoistoimintaan joko järjestöjen tai oman osallistumisen kautta.

6.1 Toiminta-ajatus ja liikeidea

Osuuskunnan toiminta-ajatus on Kiihtelysvaaran elinvoiman edistäminen ja palvelujen turvaaminen ja kehittäminen. Toiminnan ytimenä on ikäihmisten palvelujen tuottaminen sekä lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien lisääminen. Tavoitteena on kehittää toimintoja, joissa sukupolvet kohtaavat ja toimivat yhdessä.

Tavoitteena on hyvä yhteistyö, kehittämisen kumppanuus, kaupungin kanssa. Lisäksi osuuskunnan on mahdollista toimia vapaaehtoistyön kehittäjänä koko Kiihtelysvaaran alueella. Järjestöjen, yritysten sekä kaupungin yksiköiden välistä yhteistoimintaa on mahdollista lisätä ja luoda yhteisöllistä ”pitäjähenkä”. Uudet yhteistyön muodot voivat virkistää myös alueen elinkeinoelämää ja lisätä työmahdollisuuksia.

6.1.1 Yhteisöllisyys

Jo selvityksen alkuvaiheessa vahvistui ajatus sekä kehittämisryhmän että pitäjäläisten parissa, että haetaan yhteisöllistä toimintatapaa. Näin ollen osuuskunta tuntui luontevimmalta yritysmuodolta. Osuuskuntatoiminnalla on Suomessa pitkä perinne maaseudun ihmisiä yhdistävänä ja maaseudun elinvoimaa edistävänä toimijana. Osuuskunnan perustamista pohtivassa työryhmässä on käyty keskusteluja ja kuultu asiantuntijoita, miten varmistetaan asiantunteva ja vakaa johtaminen, jota onnistuminen palvelutuotannossa edellyttää. Samalla on keskusteltu, miten osuuskunta voi aktivoida pitäjäläisiä mukaan toimintaan ja miten osuuskunta voi parhaalla tavalla toteuttaa pitäjäläisten toiveita ja vastata palvelutarpeisiin.

Ikäihmisten palveluissa yhteisöllisyyden ja yhdessä tekemisen merkitystä ei voi liikaa korostaa. Yksinäisyys ja yksin jääminen viimeisinä vuosina on kohtalo, jota ei kukaan toivo. Kiihtelysvaarassa asuu noin 250 yli 75-vuotiasta pitäjäläistä, joista noin 140 kirkonkylällä. Vaahterapihan asumisyksikössä on 36 asiakaspaikkaa ja kotihoidon piirissä on noin 60 asiakasta. Osuuskunnan tavoitteet-

na on miettiä keinoja, joilla turvata ikäihmisten vireä vanhuus, lisätä sukupolvien välistä kohtaamista sekä soveltaa ja kehittää uusia toimintatapoja ikäihmisten palvelutuotannossa.

6.1.2 Hoivatyön uusi ote

Ikäihmisten palveluasumisen kehittämisen teemoja ovat inspiroineet tehdyt opintomatkat sekä ajankohtainen tutkimustieto. Tamperelaisessa vanhusten yhteisökoti Kontukodissa jokapäiväisen hoivan toimintamallina on kinestetikka. Kinestetikka on rekisteröity tuotemerkki ja toimintamalli, joka perustuu ihmisen luonnollisten liikemallien ja aistitoimintojen ymmärtämiseen, kunnioittavaan kohtamiseen ja itsehallinnan tukemiseen. Menetelmän tavoitteena on, että ihminen kykenee ylläpitämään omia voimavarojaan ja tuki- ja liikuntaelimiensä terveyttä.

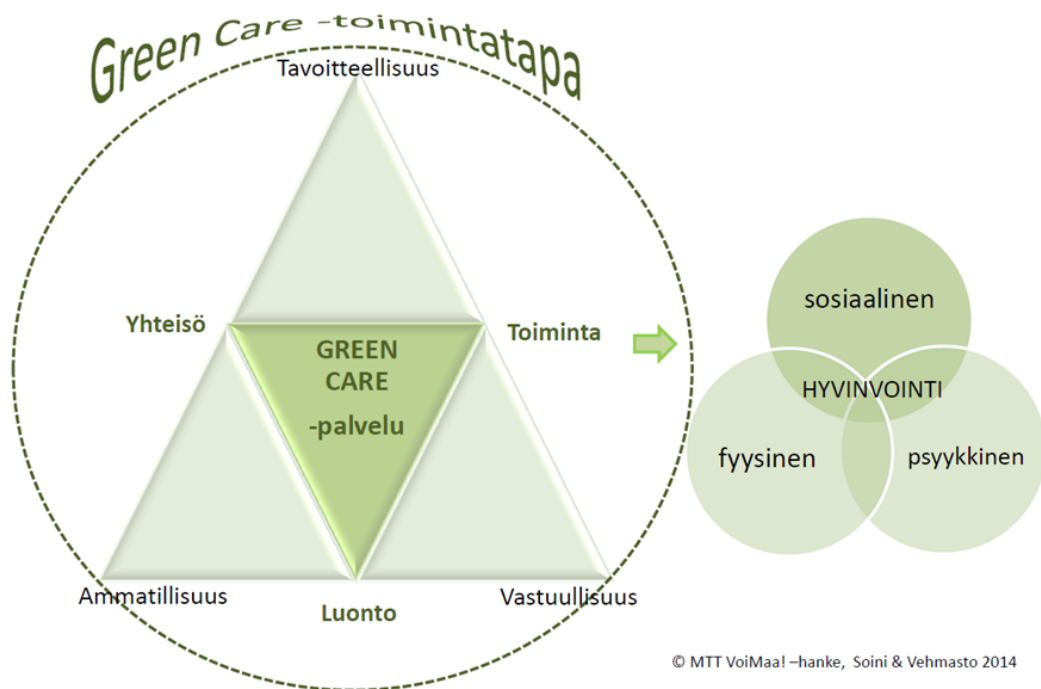
Kontukodissa on saatu hyviä tuloksia kinestetikan avulla, aiemmin lähes liikumattomat ja ruokailussa apua tarvitsevat asukkaat ovat kuntoutuneet liikkumaan ja syömään itse. Kontukodissa asukkaita kannustetaan osallistumaan talon päivittäisiin toimintoihin. Opintomatkalaiset saivat itse nähdä, kuinka virkeät asukkaat olivat vastassa vieraita, osallistuivat ruoka- ja pyykkihuoltoon ja ajelivat kovaa vauhtia rollaattoreilla pitkin käytäviä. Hyvät tulokset ovat houkuttaneet mukaan vapaaehtoistoimijoita sekä aktivoineet työnhakijoita. Kontukodin perustamisvaiheessa vajaata pariakymmentä työpaikkaa haki lähes 200 hakijaa. On mahdollista, että myös Kiihtelysvaarassa uusi hoivatyön ote lisää työn mielekkyyttä ja auttaa työvoiman rekrytoinneissa.

6.1.3 Green Care – vihreä hoiva

Mikä olisi luontevampaa Kiihtelysvaarassa kuin ammentaa voimaa ja inspiraatiota ympäröivästä luonnosta ja erämaista? Green Care Finland ry määrittelee vihreän hoivan luontoon ja maaseutuympäristöön liittyväksi toiminnaksi, jolla edistetään ihmisten hyvinvointia ja elämänlaatua. Hyvinvointia lisäävät vaiku-

tukset syntyvät luonnon elvyttävyyden, osallisuuden ja kokemuksellisuuden avulla. Toiminta voi tapahtua luonnon ympäristössä, mutta miksipä ei voisi tuoda vihreyttä myös sisälle rakentamalla esimerkiksi palveluasumisen yksikköön viherhuoneita ja –käytäviä. Vihreys lisäisi myös ympäristön esteettisyyttä ja puhdistaisi sisäilmaa.

Pohjois-Karjalassa Pielisen Karjalan Dementiakoti Oy Nurmeksessa ja Juuan Hoiva Oy ovat Green Care Finland ry:n jäsenyrityksiä. Yhdistys toimii Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin yhteydessä. Yhdistys toimii vihreän hoivan kehittäjien ja toimijoiden tukena. Vihreä hoiva voisi olla yksi mahdollisuus luoda palveluja ja rakentaa kohteita, jotka yhdistävät lapsia, nuoria ja ikäihmisiä.

Kuva 3. Green Care toimintatapa (www.gcfinland.fi).

6.2 Henkilöstö

Yhteiskunnallisen yrityksen toiminnan kantavia periaatteita on henkilöstön osallisuus yrityksen hallinnossa ja mahdollisuus vaikuttaa oman työn sisällön suunnitteluun. Tästä toimintatavasta on kiistatta saavutettu hyviä tuloksia sekä koti-

maassa että ulkomailla. Osuuskunnassa työskentelevien henkilöiden on mahdollista liittyä osuuskunnan jäseneksi tai toimia tukijäsenenä. Mikäli nyt kaupungin tuottamia ikäihmisten palveluja siirtyy osuuskunnan hoidettavaksi lähtökohdaksi on, että henkilöstön työsuhteet turvataan. Joensuun kaupungilla on jo aiempaa kokemusta miten toimia liikkeenluovutustilanteessa sekä lain että henkilöstön edun mukaisesti. Osuuskunnan on mahdollista yhteistyössä henkilöstön kanssa rakentaa kannustava palkkausjärjestelmä ja sopia muista kannustimista.

Osuuskunnan perustamista pohtiva ryhmä on tietoinen, että osuuskunnan hallinnossa tulee olla riittävästi liiketoiminnan ja johtamisen osaamista, jotta ammattilaiset saavat työssään tarvitsemansa tuen. Osuuskunnan on mahdollista työllistää nuoria työttömiä sekä tarjota harjoittelumahdollisuuksia eri alojen opiskelijoille. Vapaaehtoistyöntekijöiden aktivointiin, ohjaukseen ja kannustamiseen haetaan ulkopuolista rahoitusta. Toiminnalle tulee luoda selkeät ohjeistukset yhteistyössä henkilöstön kanssa. Tavoitteena on jokaisen toimintaan ja työhön osallistuvan tasavertainen ja arvostava kohtelu, raja-aitoja ei rakenneta eri henkilöstöryhmien eikä vapaaehtoisten välille.

6.3 Rahoitus

Osuuskunnan on mahdollista hakea toiminnan käynnistämiseen ja suunnitteluun rahoitusta Joensuun Seudun Leader ry:ltä. Pian avautuvan hankehaun kriteerit liittyvät ympäristöön, yhteisöjen ja yhteistyön kehittämiseen ja yrittäjyyteen. Varsinaisen yritystoiminnan käynnistämiseen ja kehittämiseen rahoitusta on mahdollista hakea Pohjois-Karjalan Ely-keskuksen yritysosastolta tai esimerkiksi Tekes Oy:ltä. Vapaaehtoistoiminnan käynnistämisessä mahdollinen rahoittaja on Raha-automaattiyhdistys, joka voi tänä päivänä kohdentaa rahoitusta myös yrityksille, mikäli yrityksen säännöt täyttävät tarvittavat kriteerit. Raha-automaattiyhdistys hakee erityisesti ideoita ja avauksia vapaaehtoistyön ja toiminnan kehittämiseen.

Mahdollisen palvelutuotannon rahoituksen osalta osuuskunta neuvottelee kaupungin kanssa ennakkomaksujärjestelyistä sekä kartoittaa mahdollisuudet

oman pääoman kartuttamiseen. Kaupungin kanssa solmittavan kehittämiskumppanuuden sisältö ja sen vaatima rahoitus tarkentuu neuvotteluissa osuuskunnan kanssa. Kaupungin tavoitteena on, että kaupungin kustannukset eivät kumppanuuden myötä palvelutuotannossa nouse.

TOIMINTA-AJATUS JA KEHITTÄMISKUMPPANUUS

Osuuskunta toimii yhteistyössä Joensuun kaupungin kanssa palvelutuotannon uudistajana sekä yhteisöllisen tuotantomallin kehittäjänä. Toiminnan tarkoituksena on lisätä Kiihtelysvaaran alueen elinvoimaa ja tarjota asukkaille mahdollisuus osallistua palvelutuotantoon osuuskunnan jäsenenä, osakkaina, vapaaehtoistyöntekijöinä, luottamustehtävissä sekä työntekijöinä.

Osuuskunnan toiminta käynnistyisi kaupungin kanssa kehittämiskumppanuutena, jolloin palvelujen ulkoistamista ei tarvitsisi kilpailuttaa. Kehittämisen kohteena voisivat olla uuden yhteisöllisen tuotantomallin lisäksi ikäihmisten hoivan kehittäminen sekä toiminnan sosiaalisten vaikutusten arviointi. Kaupunki voisi hyödyntää kehittämistyön kokemuksia ja tuloksia omassa yksiköissään ja muissa hankinnoissaan.

Osuuskunta tulisi olemaan valtakunnallinen pilotti kunnan ja kuntalaisten yritysmuotoisesta yhteistyöstä kunnan järjestämisvastuulla olevien palvelujen tuottamisessa. Yrityksen tavoitteena on tuottaa maltillista voittoa, jonka se käyttää toiminta-ajatuksensa mukaisesti Kiihtelysvaaran pitäjän elinvoiman ja pitäjäläisten osallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Yritys hakee yhteiskunnallisen yrityksen merkkiä Suomalaisen Työn Liitolta.

Lähteet

Immonen, Niina, 2006. Yhteisötalous Suomessa, sisäpiirin slangia vai yhteistyön taloutta. Tampereen seudun osuustoiminnan kehittämissyhdystys ry.

Bland, J. 2010. Yhteiskunnallinen yritys – ratkaisu 2000-luvun haasteisiin. Ison-Britannian malli ja sen kokemukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Strategiset hankkeet 22/2010. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2013. Vastuullisuuden mittaaminen, raportointi ja varmentaminen. http://www.ek.fi/vastuullinen_yritystoiminta/mittaaminen_raportointi/index.php. 14.11.2014.

Filatov, T. 2013. Selvitystyö välityömarkkinoiden mahdollisuuksista tukea vaikeasti työllistyvien työelämään osallistumista ja työmarkkinoille pääsyä. TEM raportteja: 7/2013. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Finskas, H. 2007. Corporate Social Responsibility in a governmental perspective. An analysis of public policies for CSR in Finland. Master thesis. Institute for Political Science, University of Oslo.

Haavisto, I. 2011. Valta yhteisöille! Mitä opittavaa Suomella on Iso-Britannian Big Societyta? EVA Analyysi No. 16. www.eva.fi. 7.8.2014.

Hämäläinen, T. 2013. Uuden sosioekonomisen yhteiskuntamallin rakennuspuita. Sitra. Helsinki 2013.

Jutila, M. 2008. Yritysten vastuullisuuden edistäminen. Selvitys kansainvälisistä julkisen hallinnon toimenpiteistä ja hyvistä käytännöistä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja Työ ja yrittäjyys 39/2008.

Karjalainen, A. & Berg, M. 2010. Uudenlainen yrittäjyys. Kuusi esimerkkiä yhteiskunnallisesta yritystoiminnasta Suomessa. Suomen Lontoon instituutti 8/2010.

Karjalainen, A. & Syrjänen, E. 2010. Onko Suomessa yhteiskunnallisia yrityksiä. Suomen Lontoon instituutti

Kattilakoski, M., Kilpeläinen, A. & Peltomäki, P. (toim.) 2012. Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Hyvinvointipalvelujen teemaryhmä (YTR). Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.

Kostilainen, H. & Pättiniemi, P. (toim.). 2013. Avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen. Yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimusverkosto finSERN.

Köppä, Tapani. 2010. Yhteisötalous yrittäjyyden uusien muotojen kasvualustajana. Raportteja 69. Ruralia-instituutti. Helsingin yliopisto.

Laiho, U-M, Grönberg, V., Hämäläinen, P., Stenman, P. & Tykkyläinen, S. 2011. Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin kehittäminen. Helsinki: Työ- ja elinkeino-ministeriön julkaisuja 4/2011.

Laiho, U-M, Grönberg, V., Hämäläinen, P., Stenman, P. & Tykkyläinen, S. 2011. Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin kehittäminen. Helsinki: Työ- ja elinkeino-ministeriön julkaisuja 4/2011.

Lankoski, L. 2008. Vastuullisuus ja ”viimeinen rivi”. Kirjallisuuskatsaus vastuullisuuden vaikutuksista yrityksen taloudelliseen menestymiseen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 28/2008.

Laurinkari, Juhani. 2010. Yhteisötalous hyvinvoinnin tukena. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry.

Lith, P. 2011. Suurten kuntien hankinnat. Yksityisten tavara- ja palveluostojen merkitys suurissa kaupungeissa. Helsingin seudun kauppakamari.

Matthies, Aila-Leena & Rantamäki, Niina. 2013. Hyvinvointitalkoot. Miten kunta-laisten osallistuminen tukee palveluja. KAMPA-hankkeen julkaisu. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopisto Chydenius.

Moilanen, L. & Haapanen, A. 2006. Yhteiskuntavastuun sosiaalinen ulottuvuus. Hyvät käytännöt yrityksen arjessa. Työpoliittinen tutkimus. Työministeriö.

Moilanen, H. & Karjalainen, J. 2014. Yhteistoiminnasta ratkaisuja – Etelä-Savon yhteiskunnallista yrittäjyyttä rakentamassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. C Katsauksia ja aineistoja 34.

Opas – Sosiaalisesti vastuulliset hankinnat. 2013. Työ- ja elinkeinoministeriö. http://www.tem.fi/files/38066/Opas_Sos.hankinnat_ccx.PDF. 14.1.2015.

Pohjois-Karjalan palvelutarvekartoitus. 55- ja 65-vuotiaiden arviota palvelujen nykytilasta ja niiden tulevaisuudesta. 2014. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. Julkaisu 167/2014.

Pöyhönen, E., Hänninen, E., Merenmies, J., Lilja, I., Kostilainen, H. & Mankki, J. (2010) Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset yritykset – uuden talouden edelläkävijöitä? Yhteinen Yritys -hanke.

Sitra. 2013. Strateginen vastuullisuus. 20 esimerkkiä keskisuurista yrityksistä. Demos Helsinki.

Social Economy Europe. 2015. <http://www.socialeconomy.eu.org>. 21.2.2015.

Sofie. <http://www.sofienet.fi/>. 21.2.2015.

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. 2015. Sosiaalibarometri 2014.

The SROI Network. 2015. <http://www.thesroinetwork.org/what-is-sroi>. 21.2.2015.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2015.

https://www.tem.fi/kuluttajat_ja_markkinat/julkiset_hankinnat/julkisiin_hankintoihin_liittyva_lainsaadanto/hankintadirektiivit.
21.1.2015.

Valtioneuvosto. Hallituksen päätös rakennepoliittisen ohjelman toimeenpanosta
29.11.2014.

Valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskuntavastuusta 22.11.2013. Valtioneuvosto. http://www.tem.fi/files/35049/vnp_yhteiskuntavastuu_2012.pdf. 10.1.2014.